

Obsah:

1. Úvod	6
2. Underground	8
<i>2.1 Charakteristika pojmu</i>	8
<i>2.2 Periodizace českého undergroundu</i>	13
3. Jan Pelc: ...a bude hůř	17
<i>3.1 Jan Pelc</i>	17
<i>3.2 ...a bude hůř</i>	18
3.2.1 Děti rodičů	20
3.2.2 Děti ráje	26
3.2.3 Děti cest	28
<i>3.3 Recepce díla ...a bude hůř</i>	31
4. Analýza románu ...a bude hůř	36
<i>4.1 Jazyk díla</i>	36
<i>4.2 Vývoj postav románu na pozadí prožívaných událostí</i>	38
4.2.1 Olin	38
4.2.2 Hanka	44
4.2.3 Josef	45
<i>4.3 Čas příběhu</i>	48
<i>4.4 Lokace příběhu</i>	50

<i>4.5 Motivy</i>	54
5. Filmová adaptace	63
6. Závěr	67
Anotace	70
Seznam použité literatury	71

1. Úvod

Český literární underground je fenomén, jehož počátky sahají do přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století. Do dnešní doby je postupně vymezována a konkretizována jeho obecně platná definice. Protože však jde o dodnes živý literární fenomén, není dosud dosaženo obecně přijaté shody na jeho vymezení a periodizaci. K široké diverzifikaci názorů přispívá mimo jiné fakt, že sami příslušníci undergroundu apriori odmítají obecnou závaznost jakýchkoli pravidel pro svoji tvorbu. V manifestu undergroundu z počátku padesátých let se zakladatelé také distancují od předcházejících, ale i budoucích systémů, a vědomě nechtějí mít nic společného s „ostatními“ lidmi.¹ Samotný pojem underground se v padesátých letech vůbec nepoužíval. Objevuje se až v souvislosti s kulturními a společenskými změnami ve Spojených státech v polovině šedesátých let a následně jej přejala některé alternativní struktury v tehdejší Československu. Do české odborné literatury se termín underground dostal až v první polovině let osmdesátých. Teprve po roce 1989 došlo k několika pokusům o vytvoření syntetické literárněvědné monografie, která by sjednotila do té doby používanou různorodou terminologii a vyslovila zevšeobecnující soudy o daném kulturním jevu.² V první kapitole své práce se proto budu stručně věnovat vymezení pojmu, periodizaci a charakteristikám undergroundu z pohledu literární vědy.

Jedna ze stále znovu kladených otázek zní, zda underground existuje ještě v současnosti. Zda neskončil se zánikem totalitního režimu. Část literárních teoretiků (a my se k nim přikláníme) tvrdí, že literární underground je natolik specifickým uměleckým jevem, že jej nelze spojovat pouze s vymezením se proti totalitě, ale že existuje také v dnešní době. Tvorba představitelů třetí generace, která vstoupila do českého literárního dění

¹ HRABAL, Bohumil . *Něžný barbar*. 1. vyd. Praha : Odeon, 1990. Doslov aneb Abdikace.

² Jde zejména o práci Martina Pilaře *Underground : Kapitoly o českém literárním undergroundu* a Martina Machovce *Od avantgardy přes podzemí do undergroundu* in MACHOVEC, Martin . *Pohledy zevnitř : Undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*

v osmdesátých a devadesátých letech, se pochopitelně v mnohém liší od tvorby osobností „klasických“ období let padesátých a sedmdesátých. Právě do skupiny současných undergroundových tvůrců bývá řazen také Jan Pelc. Jeho prvotina *...a bude hůř* kombinuje působení deprimujících účinků devastovaného životního prostředí severních Čech s programovou revoltou mladých lidí proti totalitním praktikám doby normalizace a přetvářce tehdejší většinové společnosti.

Cílem práce je postižení Pelcova románu jako umělecké reflexe českého undergroundu, respektive jeho kolísání mezi beletristickým manifestem undergroundu a jeho kritikou. Zároveň se pokusím poukázat na jisté dokumentární rysy díla, respektive jeho potenciál být zároveň jakousi sociologickou sondou. Hlavní část věnuji detailnímu rozboru románu. Zaměřím se na vývoj důležitých postav v čase příběhu, zejména na životní peripetii hlavního hrdiny Olina a jeho postupné dozrávání. Poté se budu věnovat času a prostoru, jejich reflexi v textu. V následující části určím základní motivy a pokusím se ukázat jejich vztah k undergroundovému diskurzu. Zaměřím se rovněž na jazykové prostředky, neboť právě využití slangu a silně expresivního jazyka je jedním z nejcharakterističtějších znaků undergroundové literatury. Konečně se budu věnovat soudobé i současné recepci díla a jeho přijetí čtenářskou obcí. Jako specifický problém zmíním filmovou adaptaci románu a pokusím se vysvětlit její dramaturgickou strategii s poukazem na undergroundovou povahu předlohy.

2. Underground

2.1 Charakteristika pojmu

Obecný význam termínu underground (podzemí) je „to, co se musí skrývat“. V českém kontextu je, respektive bylo, takových uměleckých projevů (směrů, hnutí, skupin, aj.) mnoho a pro vymezení českého undergroundu jako specifického fenoménu se stále hledají upřesňující charakteristiky, tj. neexistuje obecně platná, jednoznačná definice.

Podle M. C. Putny je zcela základní charakteristikou undergroundu:

- 1) dobrovolnost odchodu z oficiálních struktur, která vyplývá z odporu k jejich zásadám a kultuře,
- 2) sdružení s podobně uvažujícími lidmi,
- 3) vytváření paralelního světa s jinou kulturou a jinými hodnotami.³

I toto vymezení je však příliš obecné a umožňuje zařazení většího množství různých uměleckých i politických hnutí.

Václav Černý vidí zrod undergroundu v prostředí avantgardních skupin působících již v průběhu druhé světové války v bohémských kavárenských (surrealistických) skupinách, které po únoru 1948 nepřijaly zásady socialistické kulturní politiky, a v tradicích pražské německo-židovské obce. Podle něj byli prvními příslušníky undergroundu hledači nových výrazových cest ovlivnění americkými beatniky. Lze říci, že Černý se o undergroundu vyjadřoval spíše kriticky a považoval jej za nesourodé a roztržité hnutí, které pouze podvrací a provokuje většinovou společnost bez toho, aby explicitně prosazovalo hlubší myšlenkové ideje. Chápal jej při tom spíše jako sociální jev než jako specifický kulturní fenomén.⁴ S nepřesnostmi v tomto vymezení polemizovali jak sami příslušníci undergroundu (I. M. Jirous), tak literární vědci (M. Pilař).

I. M. Jirous zdůrazňuje úzké sepětí undergroundu s hudbou, kterou chápe jako jediný autentický existenciální prostor k žití. Tím jednak navazuje

³ My všichni buřiči a měšťáci in PUTNA, Martin C. *My poslední křesťané : Hněvivé eseje a vlídné kritiky*. 2. vyd. Praha : Torst, 1999. 401 s.

⁴ ČERNÝ, Václav. *O povaze naší kultury*. 1. vyd. Brno : Atlantis, 1996. 320 s.

na filozofický existencialismus a jednak jasně konstatuje, že poslední svobodnou oblastí lidského života je kultura (hudba).

A byť podle něj není underground primárně politický, jde o duchovní hnutí, které může vést v důsledku ke změně jednotlivce i světa, tj. může mít politický dopad. Jirousova polemika s Černým vyšla pod názvem *Nebyla nikdy v troskách* v časopise *Svědectví*.⁵

Ani Václav Havel nechápal undergroundovou kulturu jako nihilistickou, ale spíše očištnou a osvobozující.⁶ V této souvislosti je možné zmínit i časté směřování disentu s undergroundem, přesněji názor, že disidenti se pohybovali v undergroundu jako v určitém specifickém a pro ně typickém prostředí. Jindy je underground naopak chápán jen jako odnož disentu. Tyto názory vyplývají zejména z upřednostňování politických hledisek před hledisky dobově kulturními a obecně estetickými. I když je ale underground v přísné opozici vůči totalitnímu režimu, nemá žádné politické ambice a v tomto smyslu jej tedy nelze řadit do disidentských struktur. Ty chápe jako stínový establishment.

Podle I. M. Jirouse bylo cílem undergroundu vytvoření „druhé kultury“, která by byla zcela nezávislá na oficiálních komunikačních kanálech, společenském ocenění a oficiální hierarchii hodnot.⁷

Jak již bylo řečeno, bez výhrad přijímaná definice českého undergroundu dosud neexistuje, a to ani pro užší pojetí undergroundu jako kulturního fenoménu let 1948–1989. Je to především důsledek krátkého časového odstupu od vzniku hnutí a faktu, že řada dokumentů stále ještě není zcela dostupná. Výsledky dosavadních bádání jsou spíše dílčí a doposud neexistuje ucelené analytické dílo zabývající se undergroundem.

⁵ PILAŘ, Martin. *Underground : Kapitoly o českém literárním undergroundu*. 1. vyd. Brno : Host, 1999.

⁶ PILAŘ, Martin. *Underground : Kapitoly o českém literárním undergroundu*. 1. vyd. Brno : Host, 1999.

⁷ JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In MACHOVEC, Martin . *Pohledy zevnitř : Undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. 1. vyd. Praha : Pistorius and Olšanská, 2008.

Martin Pilař (*Underground, kapitoly o českém literárním undergroundu*) vychází ve svém pojednání o hlavních rysech českého undergroundu z diplomové práce Johanny Possetové o českých samizdatových tiskovinách. Její stručně načrtnuté teze obohacuje o vysvětlující komentář.

1. Vytváření nezávislé kultury zavrhuje jakýkoliv kontakt s establishmentem

Jde o jednu ze základních myšlenek I. M. Jirouse z jeho *Zprávy o třetím českém hudebním obrození* z roku 1975. Podobné názory zastávali, i když ne v tak explicitní podobě, také autoři edice *Půlnoc* z přelomu čtyřicátých a padesátých let. Důsledkem tohoto postoje byl zejména ve druhé a třetí vlně undergroundu (viz dále) mj. vznik řady hudebních skupin, kolem nichž se pak neoficiální kultura soustřeďovala.

V Pelcově románu jsou např. odkazy na koncerty undergroundové skupiny Plastic People of the Universe a také i samotní členové severočeské nonkonformní komunity založili vlastní hudební skupinu.

2. Radikální odmítání jakéhokoliv nátlaku

V souvislosti s undergroundem nelze nátlak chápat jen ve významu politickém. Jde o nátlak v nejobecnějším slova smyslu, např. o kulturní kontinuitu, která může uměleckou svobodu také výrazně omezovat, např. formou uměleckého kánonu či obecně uznávaných uměleckých hodnot a kvalit.

Celý román *...a bude hůř* je vyjádřením odporu k různým formám nátlaku, počínaje působením „rodinné rady“ a konče nejrozumnějšími akcemi příslušníků Veřejné bezpečnosti.

3. Zřeknutí se závazného uměleckého programu

I když v padesátých letech existovaly umělecké programy totálního realismu, trapné poezie či explosionismu, na něž pak navázal underground v sedmdesátých letech, za nejdůležitější umělecký způsob vyjádření stále platí spontánnost a žádný z uměleckých programů není závazný pro nikoho z tvořících umělců. Důsledkem je mj. fakt, že

pokud už jsou určité metody tvorby explicitně formulovány a prohlašovány za „programy“, zůstávají velmi často v rovině „programů jediného umělce“, tj. nejsou sdíleny skupinově.

4. Zdůrazňování autentičnosti v životě (alternativní životní formy, např. komuny)

U tohoto bodu M. Pilař s Possetovou polemizuje o použité terminologii. Osobitý přístup k životu bývá podle něj častěji motivován přesvědčením aktérů o své jedinečnosti než podlehnutím nějakému kolektivnímu mýtu, i kdyby šlo o mýtus svobodné undergroundové komunity. Jedinec je pro příslušníky undergroundu důležitější než komuna.

Přes různé zvraty dochází k tomuto poznání i Pelcův hrdina Olin, který nakonec opouští Československo, aby dosáhl individuální svobody.

5. Zdůrazňování autentičnosti v umělecké tvorbě (realismus, užívání hovorového jazyka a slangu, porušování společenských a kulturních tabu)

Užívání hovorového jazyka bylo něčím naprosto přirozeným vzhledem k tomu, komu byla undergroundová produkce (tj. zároveň produkce pro underground) určena. Zvláště v sedmdesátých letech tvořili jádro undergroundu mladí dělníci bez vyššího vzdělání. Že se dnes některá díla undergroundu stávají součástí kánonu národní literatury, je svým způsobem paradoxem.

Jan Pelc využívá jazyk deviantního prostředí jako nejprůkaznější formu distance od většinové společnosti.

6. Vymezení vůči totalitním strukturám

V tomto bodě provádí M. Pilař zásadnější úpravu. Pojem totalitní struktury nahrazuje establishmentem s jeho ustrnulým systémem hodnot. V původní podobě by totiž tento znak znamenal zánik undergroundu spolu se zánikem totalitního systému. Právě v interpretaci šestého bodu panuje určitá nejednoznačnost i mezi

literárními vědci – neexistuje jednoznačný konsenzus v otázce, zda ještě dnes u nás existuje underground a které autory, osobnosti, skupiny či jednotlivá díla do něj řadit. Například Jáchym Topol je zastáncem názoru, že underground v důsledku proběhlých politických změn zanikl.

7. Odklon od společenských norem

Zde Pilař poznamenává především to, že odklon od společenských norem automaticky neznamená porušování etických norem.

2.2 Periodizace českého undergroundu

Z literárních teoretiků se undergroundu soustavněji věnují zejména Martin Pilař a Martin Machovec. Oba také rozdělují tento kulturní fenomén na několik svébytných období. Přestože anglický termín underground se v odborné literatuře začíná používat až v souvislosti s undergroundovou hudbou v šedesátých letech v USA, oba literární vědci zahrnují pod tento pojem také období české literatury na přelomu čtyřicátých a padesátých let. I v tomto období lze vysledovat obecné charakteristiky undergroundu, tak jak byly uvedeny výše.

Periodizace undergroundu podle M. Pilaře.

- 1) První vlna českého undergroundu v 50. letech.⁸
- 2) Americký underground konce 60. let a jeho vliv na český kulturní kontext.
- 3) Pražský underground v 70. letech.
- 4) Underground v letech nedávných a dnes.

Periodizace undergroundu podle M. Machovce, který vychází z periodizace E. Bondyho.

- 1) Průkopníci (E. Bondy, I. Vodseďálek, B. Hrabal)
- 2) 60. a 70. léta – vlivy undergroundu amerického (M. Knížák, M. Koch, V. Brabenec, P. Zajíček, F. Pánek, I. M. Jirous, Q. Machulka, J. Vondruška, M. Jirec)
- 3) 80. léta – nejmladší podzemní generace (J. Topol, J. H. Krchovský, P. Placák, L. Marks aj.)

Tato členění vznikla nezávisle na sobě v letech 1990 (Martin Machovec, *Šestnáct autorů českého literárního podzemí*) a 1992 (Martin Pilař, *Český literární underground*) a jsou v podstatě totožná, jen M. Pilař odděluje

⁸ Pro zajímavost, termín underground se v padesátých letech vůbec neužíval a třeba I. Vodseďálek, jak vyplývá z jeho korespondence s Martinem Pilařem, jej nepřijal jako označení své tvorby nikdy.

literaturu sedmdesátých let do samostatného období, které spíše navazuje na kořeny z let padesátých.

V první fázi českého literárního undergroundu byl skupinou generačně spřízněných tvůrců (B. Hrabal, E. Bondy, J. Krejcarová, M. Medek, Z. Sekal) vypracován společný manifest, v němž se distancovali od jakékoli ideologie, protože „*všechny ideologie, všechny světové názory se vyznačují bez výjimky nesnášenlivostí*“⁹.

Odmítali však zároveň zavírat oči před tehdejší realitou a jako životní i uměleckou cestu si vybrali sociální vydědění. Již před sepsáním manifestu vznikly první individuální umělecké programy průkopníků undergroundu E. Bondyho (totální realismus) a I. Vodseďálka (trapná poezie), formálně prezentované stejnojmennými sbírkami poezie. Původně samostatné metody se postupem času a také vzájemným ovlivňováním svých tvůrců postupně proluly a začaly být vnímány jako jeden celek.¹⁰

Dočasné politické uvolnění v šedesátých letech přineslo postupné sbližování oficiální a neoficiální kultury, a tím také částečnou stagnaci undergroundu. Většinová společnost znovu objevovala umělecké směry, s nimiž vlastně byli příslušníci undergroundu ve stálém kontaktu a tedy pro ně nebyly ničím novým ani inspirativním. Navíc se většina průkopníků undergroundu dostala do věku, v němž se začala ohlížet za dosavadní tvorbou a určitým způsobem „účtovat se životem“.

V šedesátých letech také dochází k výraznému ovlivnění kultury a vůbec způsobu života v Československu ze strany anglicky hovořících zemí: k nástupu „pravého“ undergroundu. Nonkonformní hudba (folk, etnohudba, undergroundové skupiny¹¹), alternativní způsoby života (hippies), odpor vůči

⁹ HRABAL, Bohumil. *Něžný barbar*. 1. vyd. Praha : Odeon, 1990. Doslov aneb Abdikace, s. 133.

¹⁰ PILAŘ, Martin. *Underground : Kapitoly o českém literárním undergroundu*. 1. vyd. Brno : Host, 1999.

¹¹ Označení undergroundová skupina se začalo užívat v souvislosti s produkcí skupin Mothers of Invention, Velvet Underground či The Fugs v USA v polovině šedesátých let. Šlo v podstatě o odnož rockové hudby. V českých podmínkách se ovšem undergroundové skupiny

válce ve Vietnamu, to vše se poměrně rychle přeneslo z USA do Evropy a ve druhé polovině šedesátých let také do Československa. Šlo tehdy nejen o spontánní napodobování intelektuálních amerických vlivů, ale také o jejich pronikání do českého prostředí. Z kulturní oblasti bychom mohli uvést jako příklady vznik či zřetelné rozšíření happeningu, pop-artu a komiksu.

Spolu s novými vlivy se začínají prosazovat noví tvůrci (M. Knížák, I. M. Jirous, S. Karásek) a v polovině sedmdesátých let vznikají nezávisle na sobě dva texty, které představují svým způsobem nové manifesty undergroundu – *Invalidní sourozenci* Egona Bondyho a *Zpráva o třetím českém hudebním obrození* Ivana Martina Jirouse. Tehdy se objevuje termín „druhá kultura“.

V sedmdesátých letech, zejména v jejich druhé polovině se ortodoxní jádro undergroundu tvrdě vymezovalo i vůči alternativním formám rockové hudby, zcela odmítalo jakoukoli vazbu na oficiální kulturu, byť by byla určena jen částečnou tolerancí ze strany režimu. Náznaky takového vymezení jsou patrné už v Jirousově *Zprávě*, kde se s despektem vyjadřuje o hudebnících, kteří přešli do tehdy populárních divadel malých forem nebo dokonce do doprovodných skupin popových zpěváků. V literatuře je patrná inspirace totálním realismem let padesátých, dochází i k uměleckému návratu Egona Bondyho, a většina autorů se nějakým způsobem vypořádává s dědictvím surrealismu.

Osmdesátá léta znamenají odklon od surrealismu a sofistikovanější inspiraci americkými vlivy. Nejde již o pouhé nostalgické vzpomínání na komunitní hnutí ze šedesátých let, ale o příklon k multikulturalitě, mysticismu a o snahu poukazovat na globální společenské problémy. V této době nastává rozmach samizdatové činnosti, do níž se zapojují mladí představitelé další undergroundové generace (J. Topol, P. Placák, L. Marks, J. H. Krchovský), u nichž lze vysledovat příklon k mytologii až religionismu.

vymezovaly vůči tradičním rockovým skupinám, vyčítaly jim zejména vstřícnost k totalitnímu režimu. Viz. JIROUS, Ivan M. *Zpráva o třetím českém hudebním obrození*. In MACHOVEC, Pilař M. *Pohledy zevnitř : Undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. 1. vyd. Praha : Pistorius and Olšanská, 2008.

K této generaci lze zařadit také Jana Pelce. Ten ve své tvorbě reaguje na silnou vlnu emigrace z přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, která následovala po represích režimu vůči alternativním hudebním uskupením (zejména Jazzové sekci). V jeho pojetí „*již vůbec nejde o ono jirousovské duchovní úsilí, ale o underground v té nejsyrovější a nejživelnější podobě.*“¹² Na rozdíl od proklamovaných zásad undergroundu se Pelc alespoň v ...*a bude hůř* projevuje explicitně politicky.

Názory na možnost existence undergroundu v dnešních podmínkách jsou, jak jsme již naznačili výše, nejednoznačné. Po změnách v roce 1989 se undergroundové literatuře dostalo významného prostoru v řadě nakladatelství i velké pozornosti čtenářů. Už toto splnutí s hlavním proudem české literatury představovalo pro některé vyznavače undergroundu jeho zánik. Osobně se přikláním spíše k hodnocení, že „*český literární underground není tak zcela záležitostí minulosti, že je tento fenomén schopen produkovat osobité texty i v dnešních podmínkách*“¹³.

¹² PILAŘ, Martin. *Underground : Kapitoly o českém literárním undergroundu*. 1. vyd. Brno : Host, 1999. s. 95

¹³ PILAŘ, Martin. *Underground : Kapitoly o českém literárním undergroundu*. 1. vyd. Brno : Host, 1999. s. 98

3. Jan Pelc: ...a bude hůř

3.1 Jan Pelc

Jan Pelc se narodil v roce 1957 v Podbořanech, vyučil se strojním zámečníkem a po vyučení pracoval v elektrárně Prunéřov. V roce 1981 emigroval do Francie, kde osm let pracoval v redakci Tigridova časopisu *Svědectví*. Literárně přispíval do exilových i samizdatových periodik a do Rádia Svobodná Evropa. Za náměty svých próz si vybírá nekonvenční jedince a tematiku života okrajových vrstev společnosti. Pro jeho tvorbu je charakteristická „destrukce ustálených literárních, jazykových i morálních norem a antiiluzivnost (i ve vztahu k západní realitě).“¹⁴

Největšího ohlasu u čtenářů a rozporuplného přijetí u odborné kritiky dosáhl spontánním a realistickým vyprávěním za použití velice expresivního jazyka ve své prvotině *...a bude hůř*. Hlavní hrdina tohoto románu Olin se objevuje také ve volném pokračování nazvaném *...a výstupy do údolí*, které se odehrává v Praze v devadesátých letech po jeho návratu z emigrace.

Hlavní část Pelcova díla představují povídky, které vyšly v několika souborech: *...a povídky*, *...a máš mě rád?*, *...a golpotoni táhnou*, *...a vyberte si*, *...a poslední kouř*. Hrdinové Pelcových povídek cítí potřebu vnitřní osobní svobody, stupňované k totální nezávislosti. Tato svoboda naráží na stále nové omezující hranice, které se ukazují všude, ve zřízení totalitním i posttotalitním. Nepřítelem tak mohou nakonec být například i naprosto demokratické, ale do absurdity dovedené zákony Evropské unie.

Do oblasti detektivního žánru patří dvě knihy komiksů *Basket Flora I – Šéf přichází* a *Basket Flora II – Démon zločinu kandiduje*. Jde o vyprávění o boji chrabrého detektiva Basketa Flory s obávaným gangsterem Démonem zločinu.

K Pelcově románové tvorbě ještě patří *Šmírák* o šmírování a lidských osudech v těžkých dobách a dramatický příběh z období slovenského národního povstání *...a to mi nemůžete udělat*.

Zatím poslední Pelcovou prací je cestopis *Kauai*, ve kterém kromě popisu Havaje čtenář nalezne autorovy vzpomínky na vlastní životní osudy.

¹⁴ DOKOUPIL, Blahoslav, et al. *Slovník české prózy 1945-1994*. 1. vyd. Ostrava : Sfinga, 1994. 299 s.

3.2 ...a bude hůř

„...a bude hůř je obžaloba systému, který je v neustálé vražedné pohotovosti trestat všechny, kteří nehodlají anebo se nemohou podílet na jeho bezřádovosti, živené pokrytectvím a lidským strachem. Ti se pak vyhnání do svých ghett snadno podobají ve svém osudu parazitujícím krysám a v pološlenceckých stavech prožívají svá čekání na krysaře.“¹⁵

Trojdílný román Jana Pelce *...a bude hůř* byl poprvé celý vydán v exilovém nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem v roce 1985. Ukázky z druhé části *Děti ráje* uveřejnil Pavel Tigrid v pařížském *Svědectví* už o rok dříve.

Román pojednává o mladých lidech pohybujících se na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let v prostředí společenské spodiny (tak alespoň byla tehdejší společnost chápána nonkonformní mládež) a exilových komunit. Jan Pelc v románu vychází z vlastních životních osudů. Důvěrně zná prostředí severních Čech a dokáže výstižně zachytit jeho atmosféru v době nejtužší normalizace. Nelze samozřejmě spolehlivě rozhodnout, jaký je přesný poměr mezi faktickým životopisným materiálem na jedné straně a umělecky transformovanými či úplně smyšlenými skutečnostmi na straně druhé. Celkově však Olinův příběh koresponduje s životními osudy Jana Pelce, pokud lze posoudit, poměrně přesně. „*Pelcova próza je hlavně v prvních dvou částech typickou ukázkou spontánního, autobiograficky zakotveného realistického vyprávění.*“¹⁶ S určitou mírou zjednodušení tedy můžeme *...a bude hůř* chápat jako částečně autobiografický román.

Jan Pelc používá vypravěčskou ich-formu, dodržuje chronologický sled událostí, z nichž lze vysledovat psychologický a lidský vývoj osobnosti hlavního hrdiny. Zároveň seznamuje čtenáře s prostředím a hlavními postavami, které nějakým způsobem Olinův životní osud utvářejí. U některých postav a událostí se ovšem Pelc striktní chronologie nedrží, čímž může čtenáři poněkud komplikovat orientaci v celkovém příběhu. Mám na mysli především náhlé objevení se Oty a Oliny na začátku druhého dílu, kde jsou popisováni

¹⁵ D.H. Jan Pelc: *...a bude hůř*. *List pro literaturu*. 1990, 1, 9, s. 28-33.

¹⁶ DOKOUPIL, Blahoslav, et al. *Slovník českého románu 1945-1991 : 150 děl poválečné české prózy*. 1. vyd. Ostrava : Sfinga, 1992, s. 181.

jako dlouholetí Olinovi přátelé. V první části románu však o nich není ani zmínka. Dále se jedná o dvouřádkovou poznámku o vojenské prezenční službě, kterou měl Olin absolvovat v Martině, ale my se o ní dovídáme až na straně 417, když je Olin už dávno v cizině. „*Ten, který nás přivezl, mi prorokuje velkou budoucnost jako řidiči tanku T-54 Modesta. Martinskou poddůstojnickou školu si považují i tady, na rozdíl od mého zámečnického diplomu dělníka.*“¹⁷

... *a bude hůř* představuje underground v nejsyrovější a nejživelnější podobě. Nekompromisně „pravdivě“ zachycuje přelom sedmdesátých a osmdesátých let, jak jej prožíval Jan Pelc a okruh jeho přátel.

Běžného čtenáře na tomto románu zaujme především neobyčejně vulgární slovník a na české poměry velice otevřené líčení sexuálních aktivit hlavního hrdiny.

Sex představuje lidské privilegium, kterým člověk získal jedinečnou možnost přímo, i když na krátký čas, dosahovat osvobození od stresů, možnost uvolňovat denně se hromadící negativní energii. Sex, který je tak podstatnou součástí lidské existence, o kterém zároveň evropská morálka nechce slyšet, je často odstrkován do ztemnělých ložnicových koutů pod manželské duchny, jakoby odsouzen k živoření směl přežívat jenom tam. Sex ale vstupuje do života lidí nespoutaně aktivně právě tam, kde dochází k izolaci, zavržení nebo násilí vůbec. Sex má moc a schopnost okamžitě člověku posloužit jako jediná hmatatelná svoboda. Intenzita nacházení svobody v sexu vzrůstá přímo úměrou s intenzitou prožívaného násilí izolace. Tak mohla i česká touha po svobodě dosahovat šokujících rozměrů a podob. V tomto duchu je motiv sexu často používán v literatuře jako manifestace touhy po svobodě.

Příběh dospívajícího Olina je rozčleněn do tří dílů: *Děti rodičů*, *Děti ráje* a *Děti cest*. První dva díly se odehrávají v severních Čechách, třetí je putováním po italských a rakouských utečeneckých táborech a vysněném francouzském exilu.

¹⁷ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 417.

Zejména prvními dvěma částmi románu se Pelc v zásadě řadí do severočeské literární školy, jak bývá někdy nazývána tvorba autorů ovlivněných neopakovatelnou atmosférou sídlišť, dolů, elektráren a chemických továren v severních Čechách. Stejně jako Vladimír Páral v šedesátých letech a po něm Jiří Švejda, Václav Dušek nebo Josef Volák dokáže i Jan Pelc svéráznou scénérii severočeské přírody a osobitou atmosféru zdejších měst využít k podtržení celkově pochmurného obrazu života v této industrializované části státu. „*Vedro, vedro, vedro. Pere to do nás a vzduch smíchaný s kouřem tří nedalekých elektráren je k nedejchání. Obloha by měla být modrá, ale díky rozvinuté socialistické společnosti je na nebi jen velký žlutý mrak. Naši energetici plní plán na sto deset procent, hlásá první stránka Průboje, který leží dvakrát přehnutý na pípě vedle srovnaného skla. Starý Řezáč se podíval oknem Boučků na ten podivný mrak: Do prdele, Oline, jestli do třech dnů neskrápne, tak z toho pojdu. To by mě tedy zajímalo, o kolik se tady v tom zasraným kraji krátí věk, nadechl se a chytil ho záchvat kašle.*“¹⁸

3.2.1 Děti rodičů

Děti rodičů byly chronologicky napsány jako poslední, jakoby úvod, vysvětlení terénu a chování jednotlivých postav. Spolu s *Děťmi ráje* je lze označit za tématické jádro knihy, jsou situované převážně do prostředí severočeského undergroundu a podávají jeho ucelený obraz.

Ukazují mimo jiné specifický místní argot, plný vulgárních výrazů a s ním spojené vulgární myšlení vůbec. Zachycují časové období asi sedmi let.

Pelcovi hrdinové nejsou ničení jen zdevastovaným životním prostředím, jsou hlavně obětmi alkoholu a tehdy dostupných drog. Představují zvláštní vrstvu lidí: opilců, zlodějů, kriminálníků, psychotiků, lidí bez domova, nebo s domovem, který nenávidí. Vyznačují se odporem k práci, podřízenosti, uznávaným pravidlům, milují nicnedělání, sex, partu, mají svůj jazyk, svoji logiku i morálku. „Vegetují“ na okraji společnosti v neustálém konfliktu s policií a jejich život je permanentně omezen začarovaným trojúhelníkem: polepšovna – blázinec – vězení. Většina z nich se do nezáviděníhodného

¹⁸ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 112.

postavení dostala ostrakizaci majoritní společnosti, která nesnesla, že vypadali jinak, mysleli jinak, chovali se jinak a chtěli žít naprosto jinak než ostatní.

Olin a spolu s ním další mladší hrdinové románu se do tohoto společenství dostávají poměrně tradiční cestou – útekem z domova. U Olina jde primárně o vzpouru proti stereotypům, jež mu vnucují rodiče. „*Konec těm denním kázáním, co smím a co nemůžu, věčné dovolování, kdy a do kolika můžu ven. Konec. Rodinná rada utře hubu.*“¹⁹

Větší prostor pro seberealizaci a svobodu myšlení nachází Olin v partě, která se schází v místní hospodě. Podstatnou část románu si čtenář „odsedí“ s Olinem U Boučků za „tykadlem“, to jest v místním slangu pivem. V tom je Pelc téměř klasický, opravdový a nápadně srovnatelný s velkou částí české literární tvorby, tematizující hospodu a pivní kulturu. Pivo se v českém uměleckém kontextu (ale nejen v českém) stává výrazným symbolem, bohatým na nejrůznější konotace a dobově značně proměnlivým. Svým postojem k pivu česká společnost již od dob národního obrození manifestovala svébytnost a nezávislost. Národní nápoj spojila s atributy lidovosti, přirozenosti, českosti aj., a to jak v oblasti společenské, tak u piva jako literárního motivu.

V době normalizace pak dochází k jakési druhé kulminaci využívání tohoto motivu – tentokrát se hospoda a pití piva spojuje s manifestačním gestem odporu vůči většinové, totalitní a konformní společnosti.

Literární postavy vyjadřují konzumaci piva sounáležitost s jistou společenskou třídou a vztahují se vědomě k určitým hodnotám: volnosti, přirozenosti, bezstarostnosti, skromnosti, ale také k přátelství a komunitní pospolitosti. Existenciálně laděná mudrování, společné rozebírání zážitků, příhod, dojmů, názorů, řešení problémů, nekonečné řady vtipů – to vše se objevuje v českých prózách 70. a 80. let v přímé souvislosti s hospodskou kulturou, a posiluje tak její pozitivní vnímání.

Pelcův román není výjimkou, naopak jeho obraz hospody jako socializačního elementu zcela odpovídá dobovému úzu. V duchu ideového plánu celé prózy autor záměrně zdůrazňuje především ty charakteristiky, které mu umožňují vztahovat motiv hospody k undergroundově podmíněné zápletce: líčí ji jako konspirativní prostředí a využívá ji ke klíčovým setkáním hlavních

¹⁹ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 11.

postav. Zároveň ale v postavě Olina vyjadřuje i jistou skepsi a únavu z hospodských stereotypů. Lze tedy říci, že jeho pojetí hospody a pivní kultury není zcela nekonfliktní a že poukazuje na různé aspekty problematiky.

Souvislost s dobově exponovanými motivy nalezneme u Pelce i v zobrazování vztahu rodičů a dětí. Revolta dospívající mládeže se zejména v 80. letech stala oblíbeným románovým námětem. Pelcovi hrdinové se typicky naprosto rozcházejí se společností svých rodičů. Těm je při tom často přisuzována hlavní vina. Matka jedné z dívek je např. stranická funkcionářka, která si na dceru nikdy nenašla dost času, rodiče jiné postavy utekli do ciziny za pohodlnější existencí. Většina ostatních aktérů má již za sebou roky v nápravných zařízeních nebo blázincích. Všichni společně pak vysvětlují svoji revoltu tím, že nenávidí československý komunistický systém. Opoprvují měšťáckým způsobem života, jehož symboly jsou práce, rodina a televize. „Život je sračka, která nemá obdoby. Ráno vstaneš, jdeš do práce, strhanej dojdeš domů, zazubíš se na starou, vynadáš dětem, zalehneš do postele, ve středu hupsneš na tu ženskou vedle sebe, ale jen z nudy, protože už dopředu znáš každej její vzdech a heknutí a usneš dřív, než se vrátí z koupelny. A ráno znovu. Den co den, tejden co tejden, rok co rok a pak ti je čtyřicet a ty se bojíš obrátit, abys hrůzou neskočil z okna.“²⁰

Jejich životní styl se vyznačuje jednak absolutním odporem ke konzumní společnosti, sešněrované pokryteckou morálkou, jednak pokusy vytvářet si alespoň iluzi svobody pomocí alkoholických a erotických extází a pořádáním vlastních sportovních a kulturních akcí.

Pelc očividně skutečnost nijak nepřikrášluje. Olinova parta nekontrolovatelně a téměř bez přestávek pije, souloží, vyhýbá se práci i škole, vybírá popelnice, krade, ale současně ani v nejmenším nepřijímá tehdy obecně rozšířenou společenskou hru na stát a pořádané občany. Nechce se nechat koupit a věří jen své pravdě. Zformuje si tedy svět podle svých představ, s vlastními pravidly, opoziční vůči všem, kteří představují konformitu.

Ačkoliv Olin a ostatní postavy trilogie za svými postoji ukrývají intenzivně prožívanou touhu po svobodě v její ideální podobě, jiné životní hodnoty a etické normy opomíjejí, nebo lépe řečeno ostentativně odmítají. Mají

²⁰ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 32.

svůj svět postavený jen na dvou základních hodnotách-solidaritě a svobodě. Ona solidarita je ovšem chápána přísně komunitně. Viděno zvenčí jde naopak ze všeho nejvíce o pouhou deviaci, která si jen hledá ospravedlnění v politické rezistenci.

Také Olinova sestra Hanka to tak alespoň ze začátku chápe. „*Podívejte se na sebe, co jste – chudáci, ubožáci, pivní žoky, který se na nic jiného nezmůžou než na vopici a nadávky na režim, kterej vás prej zkazil, jak říkáš, ale houby vás zkazil, vy byste byli stejně ubohý za jakýhokoli režimu, vám to tady vlastně moc vyhovuje, aspoň to máte čím vokecat, blbci. Za všechno můžou voni – vy, vy.*“²¹ Pelc tak na postavách obou sourozenců vlastně účelně demonstroval obecný konflikt obou názorových proudů – toho vycházejícího z undergroundového životního postoje a toho založeného na stanovisku „běžného“ občana.

Velmi názorně také zachytil paradox, který se k undergroundovému pojetí svobody váže. Kombinací požadavku svobody a solidarity totiž undergroundová komunita obvykle vytváří na své členy jistý tlak. Jde o novou, zvrácenou totalitu, která si nárokuje celého člověka. Osвобоzuje ho sice z pout stávajících společenských norem, ale zbavuje ho individuální svobody požadavkem poslušnosti vůči normám vlastním. Jde o typické rozdělení na „my“ a „oni“. „Oni“ představují nepřátelskou společnost, vůči které se vymezuje společenství „my“. Olin se zprvu vymezuje jako jedinec, tedy „já“. Původně jde o jeho ryze individuální vzpouru proti otci, který se chová v rozporu s hodnotami, které sám proklamuje. „*Nechtěl bych nikdy být ani desetina kurvy, co ty. Běž do prdele. Věř mi, že mě sere, že nemám fotra. Ale přežiju to spíš, než mít za fotra tebe.*“²²

Olin se zříká vzdělání i kvalifikace, odcizuje se rodičům, oddává se nezávaznému způsobu přežívání hraničícímu s kriminalitou a za každou cenu se snaží zapadnout do společnosti lidí, kteří dokáží žít podle svých vlastních představ. Jeho socializace do tohoto paralelního světa však neprobíhá úplně hladce. „*Serou na mě, protože jsem neseděl. Ale jsem pako, abych se kvůli tomu že s nimi chci sedět u stolu, nechal zavřít? Vysnil jsem si, že tohle jsou*

²¹ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 207.

²² PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 94, 95.

*lidi, se kterými stojí za to žít. Že jsou to lidi, kteří serou na prachy, na zaměstnání, byt, auto. To všechno je pravda, ale oni serou taky na mě, protože jsem nesešel. Nejsem jejich, protože neznám filtrované světlo mříží.*²³

Jeho průvodcem a informátorem v novém prostředí se ale stává protřelý kriminálník Josef, který mu podá pomocnou ruku a jako posvátný guru jej velice rychle zasvětil do tajů onoho svérázného života. Provází ho dvěma prvními díly románu, dokud je smrt nerozdělí. Z Josefových úst také zazní motto, které dalo název celému románu: „*A pak heslo dvě: bude hůř. Vždycky si to řekni, až ti bude nejblbějc.*“²⁴

Individuální Olinova vzpoura se proto mění na vzpouru kolektivní, soukromé nepřátelství vůči normálním lidem se mění v kolektivní nepřátelství vůči společenskému režimu. Ze společenství „my“ se stává Olinův autentický svět, možná lépe řečeno paralelní svět. Olin, který se nechtěl podřizovat pravidlům jedné skupiny, se nutně musí podřídít pravidlům skupiny jiné. „*Žádná láska, jen zvířecí, krutý sex. Společné kundy, společní čuráci, společná bída, společná hrůza a narození, společná radost ze smrti.*“²⁵ Přesto chce také být uznáván, chce se stát jakýmsi hrdinou, zůstat v tomto směru individualitou.

Když selhává jeho ukvapeně uzavřené manželství, pokusí se o sebevraždu a končí v psychiatrické léčebně. Tímto způsobem zároveň oddaluje svůj nástup základní vojenské služby, protože získává potvrzení o své „nenormálnosti“.

Dočkává se rovněž definitivního přijetí do party, konečně totiž poznal „světlo filtrované mřížemi“. Olinova individuální deviace přeměněná v deviaci skupinovou proběhla v situaci, která sama byla z dnešního pohledu deviantní. Distance od společenských pravidel tak nutně nabývá politický rozměr.

V první části románu se Olin dostává do kontaktu také s pražským undergroundem. Je to setkání dvou absolutně myšlenkově i fyzicky odlišných světů. Praha představuje vědomé duchovní úsilí, intelektualizovaný pohled na soudobé problémy a poskytuje rovněž mladým lidem z okraje společnosti

²³ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 73.

²⁴ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 21.

²⁵ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 30.

bohatší příležitosti k experimentování s omamnými látkami než chudší sever Čech. Hovorům v pražských hospodách Olin nemůže rozumět, nebo je spíš nechápe. Připadají mu ve srovnání s jeho vlastními zážitky příliš akademické. „*Kráska dál a dál leje do dubové desky stolu Bondyho moudrosti a já začínám chápat, že mluví o tom, jestli je dobré být tištěný a za jakou cenu. ... Nikdy jsem tím nežil, mým životním problémem bylo utéct od rodičů, později jestli se mám zabít, nebo ne, kdy mě zavřou... a tady v Praze tyhle kecy. Mají tu tedy starosti. Publikovat, nebo ne. V Klostrdlé je problémem nechat se zavřít dneska, nebo až zítra.*“²⁶

Zato experimentům s drogami Olin rozumí a okamžitě jim podlehně. Nová zkušenost mu připadá neskonale dokonalejší než vymývání mozku alkoholem. „*Chvilí necítím nic. Pak mě mohutná vlna zvedne ze země, vymačká jak citron a já pozoruju, jak zbytky, ubohé zbytky mého těla padají na zem mezi lidi, ti chodí, baví se, pracují, prcají a já se tomu z vejšky směju... Budu žít jinak, se stříkačkou v ruce a s nadhledem, jaký svět neviděl.*“²⁷

Srážka s embéčkem po jedné drogové seanci ukončí jeho první pražskou návštěvu a Olin se už mezi pražské intelektuály ani k chemickým drogám nedostane.

Děti rodičů představují rychle se odvíjející sled příběhů, okamžiků a setkání. Téměř vše důležité se děje v hospodě u Boučků, krátká extempore se odehrávají v Praze a v Karlových Varech. Zajímavé je, že Olinova parta snad ani nechce měnit svou perspektivu, úděl. Všem připadá jejich postavení jako přirozené, jediné možné. Nejsou zaměřeni na protest. Pokud nějaký vznikne, je to spíše záležitost samovolná, neuvědomělá.

První díl má výrazně epický charakter, autor se nezabývá příčinami toho, co se děje. Jen popisuje, ojedinele hodnotí. Dialogy i scény jsou lapidární a jak už bylo řečeno, je celkem zřejmé, že tato část knihy byla zpětně dopsána jako poslední.

²⁶ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 49.

²⁷ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 54.

3.2.2 Děti ráje

„Děti ráje, část vzniklá jako první, není knihou pro krátkodechý cíl sprostáčení a přihlouplého rajcu. Je to kniha lidského traumatu, na které měl Pelc příležitost i odvahu si vědomě sáhnout a které musel zaznamenat.“²⁸

V této části trilogie severočeská parta pokračuje v „mejdanových“ opojeních, scéna i děj jsou podobné jako v prvním dílu, avšak romantické útky od reality se daří stále méně. Jakýmsi protipólem hospodských existencí se postupně stává Lesní muž, pomatený vyběrač popelnic. *„Podivná postava městečka, kterou straší matky neposlušné děti, je to stařík, který nikde nebydlí, který jen ztěžka a málo komunikuje s lidmi a živí se vybíráním popelnic. Nikdo o něm nic neví, ani jak se jmenuje, pro všechny je to prostě Lesní muž...“²⁹*

Na jeho osudu jsou nejvíce patrné restriktivní reakce komunistického režimu vůči jeho odpůrcům. Teprve postupně totiž vychází najevo fakt, že se jedná o bývalého letce RAF, válečného hrdinu, po válce majora československého letectva. Jako většina vojáků ze západní fronty byl po změně režimu zatčen a odsouzen na dvacet let odnětí svobody, které si odpykával v uranových dolech v Jáchymově. Kryl své kamarády, kteří se pokoušeli o útěk, a při následných brutálních výsleších přišel o rozum. Na sklonku života jej úřady umístily do domova důchodců, který mu však příliš připomínal vězení, a tak si vzal vlastní rukou život.

Vyprovokování tragickým osudem někdejšího letce jsou členové severočeské party na chvíli méně ustrašení a z pohřebního obřadu Lesního muže se stává malá protestní demonstrace komentovaná mladým zřízcem krematoria slovy: *„Dovolili jste si dost. Aspoň tak na tři járy.“³⁰* Právě tento pohřební obřad lze považovat za vědomé vyjádření politického postoje Pelcových hrdinů. Pro partu okolo Olina se Lesní muž stává symbolem hrdinství a odporu vůči nenáviděnému komunistickému režimu, symbolem všech tragických obětí společenského systému, mezi něž se oni sami rovněž počítají.

²⁸ D.H. Jan Pelc: ...a bude hůř. *List pro literaturu*. 1990, 1, 9, s. 28-33.

²⁹ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 192.

³⁰ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 240.

Hrozba uvěznění se nad hlavami příslušníků undergroundu vznášela stále. Veřejná bezpečnost se přímo vyžívala v bezdůvodné šikaně pasivních odpůrců režimu. V Pelcově románu působí hlavně mladí příslušníci místy až dojmem samolibých sadistů. Fyzické napadání je zde běžné a případné protesty zadržených se odbývají slovy „Víš, kde seš, ty hajzle? Tady seš na VěBě, tady se může všechno.“³¹ Jen náčelník Adamec občas projevuje náznaky lidskosti a zpočátku se pokouší přivést Olinu na „správnou“ cestu domluvou. „Koukni, na to je paragraf 203, příživnictví. Jediná tvoje šance je sehnat si práci pokud možno ještě dnes. Jasný? A teď běž. Jestli ti smím radit, tak ne do té hospody.“³²

Když se ovšem Olin zaplete do vraždy nastrčeného udavače, jeho vztahy s policií se radikálně zhorší a začne jít doslova o život. Skutečnost, že šlo o vraždu udavače, má hlubší význam, než kdyby šlo o kohokoli jiného. Právě on totiž představuje to největší, protože vnitroskupinové nebezpečí, ztělesňuje zradu – nejvyšší provinění proti společenství. Establishment má následně pro Olinu a jeho kamarády jedinou odpověď – zmlátit, zavřít, zdepat, zničit. Bez ohledu na práva člověka, bez ohledu na paragrafy. Výsledek se také dostaví: lidé revoltující zprvu promiskuitou a odmítáním zaměstnání jako výrazem podřízení se konzumnímu společenskému diktátu během kratší či delší doby ztvrdnou, zcyničtí a dostávají se za hranice zločinu nebo si vezmou život.

Posledních patnáct stran druhé části románu je příběhem tří mladých lidí, kteří chtějí nelegálně přejít hranice a emigrovat na západ. Přes sebevětší snahu i popření vlastní hrdosti se jim plán nepodaří zrealizovat. Ota s Olinou spáchají sebevraždu a Olin opět končí v psychiatrické léčebně, tentokrát na tři roky. Po návratu se rozhodne opustit své zbývající přátele, sežene si falešný pas a získá na něj výjezdní doložku do Jugoslávie. Porušuje tím sice zákony party, ale naplno se projevuje jeho individualita. Již nechce být součástí komunity a žít v této „obrovské králikárně“.

Olin ví, že žije tak, jak si vybral, jak si vybrat chtěl, ale zároveň si klade otázky a hledá smysl svého života. Ten smysl musí najít sám, bez ovlivňování

³¹ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 200.

³² PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 97.

kýmkoli jiným. Cesta od individuální vzpoury ke skupinové a zpět je dokončena.

3.2.3 *Děti cest*

Děti cest byly napsány jako část druhá. Žádné ghetto nevzniká z milosrdnosti moci, proto je i Olinova parta od Boučků odsouzena k zániku. A to klasickým způsobem – zatýkáním, vězněním, skutečnou smrtí náhodnou nebo z vlastního rozhodnutí, či rozhodnutím k emigraci.

S Olinem prožíváme poslední jmenovanou alternativu a Pelc pokračuje ve své originální vypravěčské metodě. Vidí Čechy očima Jugoslávců, Poláků, Slováků, Romů... nechá je mluvit a vystupovat v jejich přirozenosti charakteru národnostního i situačního.

Ve třetí části románu sledujeme Olinovu cestu za svobodou – od výjezdu do Jugoslávie přes ilegální překročení hranic do Itálie, pobyt v utečeneckém táboře v Rakousku, další ilegální přechod do Francie, několikadenní epizodu s cizineckou legií až po jeho definitivní prozření. Bez přikrášlování jsou tu vylíčeny poměry mezi východoevropskými emigranty ve sběrných táborech. Strastiplná pouť se pro Olina stává jakýmsi očištěním, skrze nějž se nakonec dopravuje k určité duševní vyrovnanosti.

Pelc se také v této části textu osobně vypořádal, a to pro něj typicky drsným způsobem, s představiteli různých exilových politických struktur. Když v utečeneckém táboře v Itálii mluví k emigrantům zástupce nejmenované exilové organizace a zmiňuje odkaz prezidentů Masaryka a Beneše, odpovídá mu Pelc Olinovými ústy: „*Já vám na ty mršiny zakopaný seru. Pane, kde je vaše pomoc, když Battěk dostal pět a půl járu, Havel čtyři a půl a Magor čeká na soud. Kde jste, vy zasloužilej?*“³³ Nelze samozřejmě doložit, zda se jedná o názor autorův, nebo o pouhou stylizaci založenou na autentických postojích části emigrantů, resp. disidentů. Můžeme však spekulovat, že právě tyto dehonestující pasáže přispěly k ne příliš přívětivému přijetí románu některými příslušníky českého exilu i disentu.

V samém závěru románu konečně Olin nachází svůj smysl života: „*Nad námi spěchají kroky lidí odnikud nikam ve věčném zbytečném fofru. A já*

³³ PELC, Jan. *...a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 402.

*pochopil. V tom to je. Ležet na pláži hodiny a dívat se do moře. Pak teprve člověk pozná, pochopí jeho krásu, krásu života, který nic nemusí, nikam se nežene. To je smysl života. Klid, dívat se, pohoda nad lahvinkou... Takhle a pro to chci žít.*³⁴

Překvapivě podařená je, na prvotinu, stavba celého díla. Olin, když se v jižní Francii konečně dostane na svobodu – sám, bez přátel a prostředků, se setká na pláži s klošáry. Tuto typicky francouzskou společenskou vrstvu snad nejlépe vystihuje české slovo tuláci. V nich jakoby hrdina rozpoznal odlesk stejné lásky k nezávislosti a svobodě, jakou sám před několika lety cítil, když odešel ze školy a začal chodit k Boučkům. Olin tak už podruhé naslouchá jednomu a témuž názoru na svět, tentokrát na konci Evropy, daleko od Boučků, z úst francouzského klošára. Poprvé mu uvěřil z úst Špíny a znamenalo to pro něj volbu života v neustálém ohrožení holé existence, způsob nepříjemný a nenáviděný ostatní společností, s následkem vyhnání z ráje do prostor neznámých. *„Budou mě zavírat, dobře, to je daný, ale já si ty dny venku budu žít. Krásně a plně. Místo dovolené basu. A to je krásné, ne, když si uvědomíš, že se pohybuješ ve světě čuráků, co si za celý život neukradli ani den. Vždycky žili tak, jak se má. Proti nim i s tou basou budu král. Žít a přežít platilo v době kamenné, dneska platí žít a užít... Vyser se na ně. Basa není konec života, ale jen nutné zlo za krásné dny třeba tady v hospodě. Není to krása? Když nechci, nepohnu ani palcem u nohy. Čas a spěch neexistují...*³⁵

V tomto momentu prozření se rázem ztrácejí všechny Olinovy představy o tom, co by dělal ve svobodné společnosti. Jeho polemika s náčelníkem policie, který protagonistu a jeho kamarády označuje za kriminální živly, feťáky a notoriky, vedená samozřejmě jenom v duchu, se tak stává pouhou chimérou. *„Ale byli bysme to i v tom jiným režimu? To se zapomene zeptat ten vůl. Ota by místo bláznění z povolání byl filozof, já normální zámečník, kterej by si psal svoje blbý cancy pro pár kámošů a chodil na koncerty...*³⁶

³⁴ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 424.

³⁵ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 46.

³⁶ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 265.

Když dostane ve Francii možnost odjet do Paříže, kde by mohl začít pracovat, zahodí jízdenku a zůstává raději v Marseille ve společnosti klošářů jako jeden z nich. „Vím, že kdybych do té Paříže jel, byl bych nepředstavitelně velkéj vůl...“³⁷

Olin našel svůj cíl, svůj smysl života. „Je to však cíl, který před námi neustále prchá, kdykoli se chceme přiblížit. Ale je to také cíl, který přichází sám, nesápeme-li se po něm, zastihující nás ve chvíli, kdy to nečekáme; takovým okamžikem je závěr knihy, scéna z pláže.“³⁸

V prvních dvou částech románu používá Pelc pro svoji výpověď vypravěče v ich-formě, ve třetí části chvílemi přechází do er-formy. „Zaměňováním vyprávěcí formy v první osobě čísla jednotného za vyprávěcí formu ve třetí osobě jednotného čísla dosahuje Pelc pozoruhodného efektu, estetického i praktického. Autor se zbaví nevyhnutelného popisu Olinova sebereflektování (hrdina příběhu se ocitne delší dobu sám bez možnosti komunikovat) a z pozice pozorovatele vypráví nyní o Olinovi příběh dál. Zároveň tlumočí tato záměna formy přímo a čistě pocit osobního prožitku absurdity se schizoidními průvodními znaky, které kdo v emigraci nezná, ať hodí kamenem.“³⁹

³⁷ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 424.

³⁸ JŮZL, Jindřicha bude hůř. Lidové noviny. 10.7.1991, roč. 23, č. 4, s. 9.

³⁹ D.H. Jan Pelc: ...a bude hůř. List pro literaturu. 1990, 1, 9, s. 28-33.

3.3 *Recepce díla ...a bude hůř*

Okamžitě po zveřejnění se kniha stala předmětem sváru mezi představiteli českého disentu i české emigrace. Pro některé kritiky bylo nepředstavitelné především to, že Pelc zobrazil v roli bojovníků proti režimu sebedestrukční mládež v alkoholovém opojení, na hony vzdálenou intelektuálním reprezentantům české opozice doma i v zahraničí.

Zastánci naopak vyzdvihovali syrový realismus Pelcova popisu života alternativních skupin mládeže na severu Čech, kde kombinace společenských a přírodních podmínek dosahovala devastujících účinků stěží srovnatelných s životním prostředím kdekoli jinde.

Petr Rezek ve své *Filozofii a politice kýče* označil jeden z názorových střetů nad románem jako „spor tří doktorů“. Myslel tím Ivana Svitáka, Rio Preisnera a Egona Bondyho, jejichž argumenty ve stručnosti uvádím níže:

Ivan Sviták hodnotil novelu *Děti ráje* takto: „*Ačkoli se v posledních čtyřech tisíciletích generační problém moc nezměnil, přece se mi zdá, že nejpřesvědčivější svědectví o bankrotu literatury a úspěchu sovětizace v ČSSR přichází z andrgraundu. Reálná, nikoli vymyšlená tragédie a hrůzný úpadek všeho, čeho se sněť nejnovějšího proudu dotkne, se projevuje lavinou sprostoty a špíny. Pozoruhodné je právě to, že autoři těchto vulgárností jsou nejen hrdi na svou stupiditu a jsou pyšní na absenci kultury, ale povyšují svůj plevel na kulturní hodnotu.*“⁴⁰

Podobně negativně se ke druhé části Pelcovy trilogie stavěl Rio Preisner: „*Manichejský pansexualismus Děti ráje bych v té souvislosti definoval jako pasivní antipolitičnost (sebe)zotročených mas v konfrontaci s aktivní antipolitičností otrokářské nomenklatury. Obojí stojí bohužel k sobě v navzájem se podmiňujícím a doplňujícím vztahu. Pelcův „text“ není totiž – jak řečeno – pouhá literatura, nýbrž kombinatorika věcného popisu reálné praxe a návodu k následování. Dalo by se tu mluvit o (nekonečném) procesu*

⁴⁰ REZEK, Petr. *Filozofie a politika kýče*. 2. vyd. Praha : Ztichlá klika, 2007. Spor tří doktorů o dobro a krásu, s. 12.

ztotožňování *mimesis a imitatio*. Odkazuje k tradici esoterických textů odvěkých orgiastických mysterií, zasvěcuje příští adepty.“⁴¹

Zcela jinak se na *Děti ráje* – pochopitelně – díval Egon Bondy: „*Mladí lidé v Dětech ráje ztratili všechny ideové hodnoty, protože právem konstatují, že se ty slavné systémy počínaje kostelem a konče rudou hvězdou prostě neosvědčily. Nemají nejmenší potřebu dávat se z kterékoli strany „uvědomovat“. Věří jen tomu, co sami žijí, důvěřují jen té nejelementárnější, ale možná i proto nejpevnější solidaritě psanců. Jinak jsou opuštěni. Nehrají si na bojovníky ani na hrdiny. Nemají potuchy o tom, co by se mohlo či dokonce mělo dělat a nedůvěřují v tomto punktu jakýmkoli radám zvenčí. A mají recht. Kdo nežije pod jejich černým sluncem, nemá dost dobře právo dávat jim jakékoliv recepty.*“⁴²

Pozoruhodným faktem je, že všichni tři diskutující⁴³ se více zabývali popisovanou situací, respektive jejím viníkem, než samotným textem. Pokud se na něčem shodli, byla to existence zla v československé společnosti a podle svého přesvědčení pak hledali viníka tohoto zla a cestu k dobru. Tam už se jejich názory výrazně rozcházely.

Ivan Sviták došel k přesvědčení, že za neutěšenou situaci v Československu může vlastně „*andrground*“ (zde se držíme Svitákova přepisu), neboť vyznává hodnoty „*nihilismu, anarchismu, sexismu, destrukce, drog a debilního antikomunismu*“⁴⁴ a „*jen bezpáteřný, tj. liberální vrtichlost v něm může vidět budoucnost a naději národa.*“⁴⁵ Sviták zcela opomíjí, že velmi podobná slova klade svým postavám do úst také Pelc na stránkách románu. Jinak by musel argumentovat při hodnocení díla (nikoli skutečnosti) trochu odlišně.

⁴¹ REZEK, Petr. *Filozofie a politika kýče*. 2. vyd. Praha : Ztichlá klika, 2007. Spor tří doktorů o dobro a krásu, s. 10.

⁴² REZEK, Petr. *Filozofie a politika kýče*. 2. vyd. Praha : Ztichlá klika, 2007. Spor tří doktorů o dobro a krásu, s. 9.

⁴³ Polemika „tří doktorů“ probíhala v roce 1985 na stránkách samizdatového a exilových periodik *Vokno*, *Svědectví* 75 a *Právo lidu*.

⁴⁴ REZEK, Petr. *Filozofie a politika kýče*. 2. vyd. Praha : Ztichlá klika, 2007. Spor tří doktorů o dobro a krásu, s. 8.

⁴⁵ REZEK, Petr. *Filozofie a politika kýče*. 2. vyd. Praha : Ztichlá klika, 2007. Spor tří doktorů o dobro a krásu, s. 8.

Rio Preisner vidí v Pelcově románu nikoli hledání svobody, ale vítězství systému nad těmi, kdo svobodu hledají. V jejich dobrovolné rezignaci na aktivní, uvědomělý odpor vidí jakousi spoluvinu. Ale to je znovu náhled na existující skutečnost a ne na její popis. „Tyhle ,děti ráje‘ přesně odpovídají programu výchovy k totalitárnímu poddanství, jsou to lidská stvoření neschopná vyvinout jakýkoli účinný odpor k totalitárnímu systému, předobrazy ,nového člověka‘ komunismu.“⁴⁶ Sám Preisner ovšem nepodává žádný návod, jak by se mělo proti totalitě bojovat. „Samotný text shledává dr. Preisner nestoudným.“⁴⁷

Zvláštní otázkou zůstává, jestli Pelc psal své dílo jako návod k následování, jak si myslí Preisner. „Aby se dílo literární ... mohlo stát předmětem nápodoby, musí do hry vstoupit další faktory, a ty naši doktoři hledají správně ve skutečnosti, a nikoli v díle – pak se ovšem k Pelcovu dílu přestávají vyjadřovat.“⁴⁸

Dovedeno ad absurdum byla by pak veškerá literatura návodem – včetně vražd v Shakespearových hrách či cizoložství v Homérových eposech.

Jediný Egon Bondy se na Pelcův román dívá jako na literaturu, chápe jej ovšem spíše jako literaturu faktu. „Sám jsem nad Děťmi ráje nevěřil vlastním očím. Tohle že je dnes možné? Ale informoval jsem se u věrohodných přátel a ti mi potvrdili, že v textu není nic nadsazeno, že to je skutečnost, ba každodennost určité vrstvy mládeže, zvláště tam na severu Čech.“⁴⁹

Nejsme přesvědčeni, že samo ověření, že se podobné věci stávají, je argumentem pro zařazení románu do literatury faktu. Byť chápeme Pelcův text jako do značné míry autobiografický a reflektující poměrně přesně historickou realitu, přesto je to stále umělecké ztvárnění skutečnosti, tedy popis toho, co se stalo ve světě fikčním, nikoli autentickým.

⁴⁶ REZEK, Petr. *Filozofie a politika kýče*. 2. vyd. Praha : Ztichlá klika, 2007. Spor tří doktorů o dobro a krásu, s. 6.

⁴⁷ REZEK, Petr. *Filozofie a politika kýče*. 2. vyd. Praha : Ztichlá klika, 2007. Spor tří doktorů o dobro a krásu, s. 6.

⁴⁸ REZEK, Petr. *Filozofie a politika kýče*. 2. vyd. Praha : Ztichlá klika, 2007. Spor tří doktorů o dobro a krásu, s. 12.

⁴⁹ REZEK, Petr. *Filozofie a politika kýče*. 2. vyd. Praha : Ztichlá klika, 2007. Spor tří doktorů o dobro a krásu, s. 9.

Bondyho vstřícnější hodnocení je možná rovněž způsobeno skutečností, že na rozdíl od Ivana Svitáka a Rio Preisnera v inkriminované době v Československu žil.

I když se tedy tři doktoři ve svých názorech diametrálně liší, nelze přehlédnout, že na ně Pelcův text silně zapůsobil.

Kromě uvedené polemiky se románem zabývala celá řada recenzentů v českých emigrantských časopisech. Většina z nich doporučovala knihu „*hodit nečtenou do popelnice, zahrabat na „smetišti pornografie“, před její četbou varují nevinné dívky a mládež vůbec, dospělé pak před hnusem, jímž se budou dávit nad jejími prvními stranami.*“⁵⁰

Jednou z mála výjimek byl Pavel Tigríd, v jehož *Svědectví Děti ráje* v roce 1983 vyšly. Nehodnotil, jestli má severočeská mládež právo reprezentovat odpor vůči režimu, jestli jde o skutečnost nebo fikci, zabýval se románem jako krásnou literaturou. Dospěl k názoru, že jde o dílo srovnatelné s vrcholy soudobé evropské tvorby. „*Jan Pelc je rozený vypravěč, s citlivým smyslem pro stavbu věty, pro dramatickост příhody, pro dialog. Pozoruhodný výkon na románovou prvotinu čítající pět set stran. Vyšla zatím jen česky. Snad spatří světlo světa i v jiných jazycích: nakladatelé určitě neprohloupí a čtenáři objeví knihu, kterou zcela určitě neodloží, kdyby je to mělo stát celou noc.*“⁵¹

S podobně rozporuplnými reakcemi na Pelcovu knihu se můžeme setkat i dnes. Pro některé čtenáře se stala novodobým kultovním textem, vidí v ní nadčasový protest proti diktátu většinové společnosti, pro jiné jde o pouhou pornografii na pozadí společensky tísnivého období. Přesto je soudobé hodnocení Pelcova románu s odstupem času přece jen méně ovlivněno bezprostředním šokem z autorovy otevřenosti při popisu života v severočeské podzemní komunitě. „*Názory na třídní román Jana Pelce se rozcházejí. Na jedné straně se kniha oceňuje jako autentická sociografická sonda do undergroundového „antisvěta“ společnosti institucí (J. Alan), na druhé straně je*

⁵⁰ P.T. Jan Pelc: ...a bude hůř. *List pro literaturu*. 1990, 1, 9, s. 28-33.

⁵¹ P.T. Jan Pelc: ...a bude hůř. *List pro literaturu*. 1990, 1, 9, s. 28-33.

odmítána jako pseudoromantická zpověď, v níž se to ,hemží fekálními výrazy a popisy nechutných scén´ (M. Jungmann).“⁵²

V kladných kritikách recenzenti zejména oceňují otevřenost popisu prostředí, s nímž se většina čtenářů nikdy nedostala do styku. Ivan Brezina například připodobňuje ...*a bude hůř* k šokové terapii.⁵³

Často je zmiňován jazyk díla. Podle Jindřicha Jůzla⁵⁴ by mohla kniha sloužit jako učební materiál pro studium specifického argotu severočeského undergroundu.⁵⁵

Kritici upozorňují na Pelcovu vyumělkovanost, snahu ohromit za každou cenu a za jeho na první pohled autentickým sdělením vidí vypočítavost. „*Pelcův román problém (ne)normality pojednává velmi jednoduchoučce, vnějškově, převádí jej – ač se tváří jinak – z roviny existenciální do roviny primitivně politické. Zároveň, v tom plně souhlasím s M. Jungmannem, je čitelně odvozený, poklesle literátský.*“⁵⁶ „*Přes veškeré výhrady, s nimiž se Pelcův román setkal i u disidentské a exilové literární kritiky, je nesporné, že jeho nelibivý obraz života určitých společenských skupin rozhodně není povrchnější než zhruba ve stejné době oficiálně vydané a bestsellerově úspěšné Memento (1986) Radka Johna,*“⁵⁷ domnívá se naopak Pilař.

⁵² JANÁČEK, Pavel. Kulatá ouzkost. *Lidové noviny*. 10.7.1991, roč. 23, č. 4, s. 7.

⁵³ BREZINA, Ivan. Mezery XIII. ...*a bude hůř*. *Tvar*. 1991, roč. 2, č. 6, s. 6.

⁵⁴ JŮZL, Jindřich. ...*a bude hůř*. *Lidové noviny*. 10.7.1991, roč. 23, č. 4, s. 9.

⁵⁵ V prvním vydání knihy v Kolíně nad Rýnem byl na konci připojen slovníček užívaného slangu.

⁵⁶ JANÁČEK, Pavel. Kulatá ouzkost. *Lidové noviny*. 10.7.1991, roč. 23, č. 4, s. 7.

⁵⁷ PILAŘ, Martin. *Underground : Kapitoly o české literárním undergroundu*. 1. vyd. Brno : Host, 1999. s. 96.

4. Analýza románu ...a bude hůř

4. 1 Jazyk díla ...a bude hůř

Užívání hovorového jazyka a slangu bylo pro undergroundové umělce něčím naprosto přirozeným. Zejména v průběhu sedmdesátých let šlo o bezprostřední důsledek situace, kdy jádro představitelů tohoto směru tvořili převážně mladí autoři bez vyššího vzdělání. Jan Pelc je exemplárním příkladem předcházejícího tvrzení. *„Vyprázdněnost jazyka, jeho ritualizovaná neosobnost a sterilita bývají obvykle spojovány s instrumentalistou života veřejného a oficiálního. V Pelcově trojrománu se objevují na opačném pólu, v prostředí plného života ničím nespoutaných lidí. Jazyk deviantního prostředí jako nejprůkaznější forma distance od veřejnosti... Pohoršuje, odpuzuje. Ale má také svůj vnitřní smysl: Jako nástroj komunikace není jen výrazem sociální příslušnosti a kompetence, nýbrž utváří základní formy kontaktů.“*⁵⁸

Typickým znakem tohoto jazyka je vulgarita, která odkazuje k živočišnosti života hrdinů románu. Jejich řeč nedokresluje celkovou atmosféru díla, ona ji vytváří.

Společný jazyk ulice je dalším potvrzením sounáležitosti se světem „my“. Je otázkou, jestli paradoxně nebo záměrně

Pelc jazyk svých hrdinů značně ritualizuje, čímž jej formálně přibližuje politickým frázím, které rovněž využívají ustálených klišé. Jednoduché věty korespondují s jednoduchými formami života. Jazyk působí jako socializační instrument, který přizpůsobuje jedince obrazu deviantního společenství. *„Vydáním Pelcovy knihy k nám vstupuje nový kulturní fenomén – popření kánonů literárního zobrazení nikoliv hrůznou fakticitou, ale hrůznou prezentací.“*⁵⁹

Expresivní vulgarita dokonale ilustruje animalitu života románových hrdinů. Jan Pelc ovšem nevyužívá vulgární jazyk pouze jako jedinou možnou variaci pro zachycení deviantních vztahů, jeho jazyk je zároveň spoluvůrcem těchto vztahů. Původní gesto odlišení od normálu získává konstituční funkci

⁵⁸ ALAN, Josef. Počkám, až naskočí červená, a spokojeně přecházím. *Tvar*. 1991, roč. 2, čís. 6, s. 4.

⁵⁹ ALAN, Josef. Počkám, až naskočí červená, a spokojeně přecházím. *Tvar*. 1991, roč. 2, čís. 6, s. 4..

jiné normality. Využitím takového způsobu vyjadřování v krásné literatuře porušil Jan Pelc všechny do té doby platné kánony kulturního zobrazování. *„Autenticita svědectví dělá z umění krutou karikaturu, mění ho v exkrement. Ale i to je stopa, v níž se zračí naše doba.“*⁶⁰

⁶⁰ ALAN, Josef. Počkám, až naskočí červená, a spokojeně přecházím. Tvar. 1991, roč. 2, čís. 6, s. 4.

4.2 Vývoj některých postav románu na pozadí prožívaných událostí

„Funkce postavy ve vyprávění se utváří od její pozice na škále mezi hypotetickým pólem zcela přímočarého odkazování do sféry aktuálního světa a pólem zcela intratextového odkazování, kdy jsou zpřetrhány či znegovány všechny potenciální vztahy k aktuálnímu světu.“⁶¹ U postav Pelcova románu jde spíše o příklon k prvnímu jmenovanému pólu, postavy jsou „takřka mimetickým obrazem, tj. portrétem...“⁶²

Pelc své hrdiny nepopisuje, jejich fyziognomii lze částečně poskládat pouze z jednotlivých roztroušených útržků. Olin má dlouhé vlasy, Hanka je dlouhonohé stvoření, Josef je dvoumetrový chlap s potetovaným obličejem, Bejbina má kudrnaté vlasy atd. Je na čtenáři, aby si vytvořil vlastní obraz jednajících postav, který mu autor čas od času doplní další informací. Že má např. Olin na levém oku tři a na pravém dvě dioptrie se dovíme až na straně 417.

Chybí rovněž přímá charakteristika jednotlivých osobností, o jejich myšlenkových postupech nebo hodnotovém žebříčku si můžeme udělat zprostředkovaný názor podle jejich jednání v různých situacích. Toto absentování vizuální stránky (týká se rovněž informací o místech děje) je pravděpodobně záměrné, barvitě líčení Olinových snů nesvědčí o nedostatku Pelcovy fantazie.

4.2.1 Olin

Olin je hlavní postavou knihy, ale ve větší části textu také personálním vypravěčem. Váže se k němu naprostá většina děje: popis jeho několikaletého vývoje od prosté revolty vůči rodině, zejména dominantnímu otci, až po zprvu verbalizovaný a později prakticky prováděný odpor proti společnosti.

⁶¹ BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace : k modernímu prozaickému textu*. 1. vyd. Brno : Host, 2003. s. 160.

⁶² BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace : k modernímu prozaickému textu*. 1. vyd. Brno : Host, 2003. s. 160.

V první části Pelc vysvětluje motivy radikálního Olinova rozhodnutí přerušit všechny svazky s prostředím, v němž do svých patnácti let vyrůstal. Odchod na střední odbornou školu do Mladé Boleslavi znamená pro protagonistu první ochutnávku svobodného života bez každodenního kázání a dovolování se, zda a do kdy může ven. Realita domovního řádu na internátě jej ovšem brzy vyvádí z omylu. Ani tady se toužené svobody nedočká. Setkává se zde ale s Honzou, synem vysoce postaveného funkcionáře na ministerstvu, a od něj získává první poučení, jak to v životě chodí: Když máš peníze a postavení, můžeš všechno.

Nakonec dospívá k rozhodnutí, že školu opustí, lépe řečeno nechá se z ní vyhodit, a nastoupí na stavbu metra v Praze, kde by si konečně mohl žít po svém. Jeho naivní plán ztroskotá na otci, který mu po známosti zařídí přestup na učiliště v Klostrdlé. Až potud jde vcelku o běžnou vzpouru proti dospělým, kterou v různé intenzitě zažívá každý mladý člověk v pubertě. Olin v této fázi získává vnější podporu pro své emancipační snahy a jeho rozchod s rodinou a školou nabývá vyhraněnějších a ostřejších forem.

Hned první den po škole se totiž Olin vydá do hospody U Boučků, jejíž osazenstvo na několik let výrazně zasáhne do jeho života. Při této příležitosti dojde mezi ním a otcem k ostré výměně názorů, která vyvrcholí fyzickým napadením. „*Rozmáchl se k další facce a já spíš podvědomě sebral ze stolu nůž na chleba. „Prašť si a máš to v břiše.“ Ustoupil o krok a odhadoval, jestli to myslím vážně. „Oline,“ řekne ode dveří pokoje Hanka. Otáčím hlavu a dostávám háka. Ležím na zemi a řvu bolestí. Fotřík na mě klečí a bije. Rány se slily v jednu nekonečnou bolest a v rozhodnutí, že při nejbližší příležitosti do něj tu kudlu vrazím hodně hluboko.*“⁶³ Po tomto konfliktu Olin několik dní pracuje v továrně a s první výplatou v kapse zamíří znovu k Boučkům. Tam se jej ujímá nekorunovaný král místních štamgastů Josef. Ten se mu stává průvodcem, ochráncem i učitelem v tomto paralelním světě. „*Člověk, aby byl silnej, nesmí mít nic hmotnýho, na čem by visel. Když něco takovýho máš, seš zranitelněj, děláš ústupky. Když máš jen sám sebe, svoje touhy, nezlomí tě žádněj fízl, žádná basa, žádný fotr, to si zapiš za plachty.*“⁶⁴

⁶³ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 17, 18.

⁶⁴ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 21.

Takto na půl cesty mezi domovem a hospodou musí Olin vydržet až do svých osmnácti let. Při závěrečných zkouškách na učilišti se pohádá se zkušební komisí, doma si sbalí pár věcí a odjíždí za svobodou do Karlových Varů. Několikrát se svým způsobem pokouší zařadit do spokojeného davu, začne i pracovat v několika podnicích, ale nikdy dlouho nevydrží.

Není schopen, aniž by věděl proč, přijmout pořádek, který se mu předkládá jako nejideálnější a jediný možný. Není schopen najít v základech soudobé společnosti minimální záchytný bod. Opovrhne společností uznávanými hodnotami, opomíjí její estetické a etické normy, či spíše je ostentativně odmítá. Proto hledá oporu v pití a mezi přáteli s podobným osudem. V novém prostředí zažívá pocit sebeuvědomění osvobozeného od prospěchářské lži, jak ji poznal doma, ve škole i ve společnosti. Za svými postoji ukrývá „*intenzivně prožívanou touhu po svobodě v jakési její ideální podobě*“⁶⁵

Olin se ovšem od svých kamarádů liší v jednom důležitém bodě. Na rozdíl od ostatních se snaží o sebereflexi, má neustálou potřebu spatřit sám sebe i ty ostatní, celý svůj způsob života z většího odstupu. Formuluje základní postuláty a konsekvence morálky druhých postav a je si koneckonců vědom i skutečné prázdnoty jejich života. „*Je zločinem zabít bonzáka? A bible mluví nezabiješ. Hodní a slušní lidé s čistýma rukama vod krve seděj kolem mě a čučej z okna. A nikdo mi nikdy neřekne, co je zločin, co je dobře. A když řekne, nikdy nepochopí.. Nikdo a zase nikdo.*“⁶⁶ Nicméně jeho filozofie vyrostlá z požadavku svobody individua dozrává k negaci a nenávisti.

Od začátku druhé části románu je Olin konfrontován s narůstajícím zájmem Veřejné bezpečnosti o jeho partu. „*Haha,*“ *směje se jako vůl* (poručík VB, pozn.) „*von neví, von nezná*“, *zdá se mu to strašně směšné a nasazuje mi překrásný direkt na bradu... Mně moc do smíchu není, znám se dobře a vím, že když mně jich ještě pár přidá, tak ze mě něco vyrazí.*“⁶⁷

Olin není žádný hrdina, aby předešel zbytečným komplikacím, sežene si práci metaře, aby měl v občanském průkazu razítko a nehrozilo mu tak vězení

⁶⁵ DOKOUPIL, Blahoslav , et al. *Slovník české prózy 1945-1994*. 1. vyd. Ostrava : Sfinga, 1994. s. 298.

⁶⁶ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 277.

⁶⁷ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 200.

za příživnictví. Stejným způsobem se ostatně zachová větší část jeho přátel. Z různých stran je mu také doporučováno, aby raději emigroval. On si ale zatím nedovede svůj život bez dlouholetých známých představit. Již tady však je zaset nápad, který se uskuteční až na konci druhého dílu. Jestli ještě doposud existovaly nějaké skryté pochyby o zvoleném způsobu existence, skupinová sounáležitost je v tomto momentu přehlušuje a Olin se zachová jako „správný“ člen party – zůstává mezi svými. Jde o vědomé zařazení se do paralelních struktur, v nichž se ostentativně dává najevo pohrdání „normální“ společností.

Olin se postupně stává jednou z vůdčích postav party. Když na „kolaudaci“ jeho první garsonky spontánně vznikne hudební skupina, stává se jejím textařem. *„Já s Lakatošem sedím na schodech před barákem a lepíme první text. Bakelit vymyslel bezvadnou melodii. Je to tklivá cikánská, na kterou perfektním přechodem naváže rock, a ten zas na konci vrcholí děsným rachotem. Smolím do toho slova o zaplivaných stolech u Boučků, o šilencích, kteří u nich sedí a jsou tak blbě sami.“*⁶⁸

Při domlouvání fotbalového zápasu v Kadani se Olin na vlastní kůži přesvědčí, jak je to ve skutečnosti s proletářským internacionalismem, když se zaplete do nemilosrdné bitky domácích s Poláky. *„Jednomu stačím podrazit nohu. Vedle mě se rozprskne jeho držka, беру ho za vlasy a přirazím mu znovu ksicht na dlažky. Hekne, rozhodí ruce a mně je jedno, jestli je tuhej.“*⁶⁹ Tady se Olin v praxi setkává s absolutním rozporem mezi hlásanými socialistickými hesly a prožívanou skutečností. Nic na tom nemění ani přesvědčení, že většina účastníků konfliktu se do něj připletla bez vlastního přičinění, stejně jako on. *„Tak takhle to musí vypadat ve válce. Pár blbečků to vyprovokuje a pak to jede – vinnej-nevinnej, hlava-nehlava.“*⁷⁰

Dlouhodobá neperspektivnost života nutí každého člověka k nějaké neutralizační činnosti, k hledání substitučních pozitiv a zábavy. Olin je svým okolím považován za ideálního pořadatele bujarých večírků, nelegálních koncertů, sportovních utkání či happeningů. Období alkoholových a sexuálních mejdanů naruší ale smrt Lesního muže a Olin poprvé v duchu a pak i

⁶⁸ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 208.

⁶⁹ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 217.

⁷⁰ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 216.

v pohřební řeči zformuluje svůj politický názor. „Vždycky jsme drželi hubu, a tys lítal, bojoval, rval se. ... Byl jsi chlap a voni se tě báli, byl jsi jejich zrcadlo. Byl jsi člověk, a proto tě uštvali. Odešel jsi od nás vlastní rukou, tudíž ve stoje. Nikdy tě nedostali na kolena. Proto se staneš naším příkladem. Mluví se vo odpuštění, ale my jim neodpustíme nikdy, nikdy, dokud budeme stát – žít.“⁷¹ V této chvíli Olin jako by dospěl. Do té doby neuvědomělá, živelná resistance se přeměňuje ve vyhraněný politický postoj – zlu je třeba čelit.

Po následujících dramatických událostech, kdy přijde o své dva nejlepší přátele, pokusí se znovu několikrát o sebevraždu a podruhé skončí v blázinci. Po třech letech se vrací domů. Ze staré party už jsou jenom zbytky, a tak se rozhodne začít nový život v emigraci. Jde o důležitou změnu v jeho životě. Musí porušit komunitní pravidla a musí znovu začít fungovat jako individuální osobnost.

Na falešný pas se přihlásí na zájezd do Jugoslávie, což byla v době normalizace jedna z nejpoužívanějších cest k emigraci. Z jeho prvních kroků v cizině je ale zcela zřejmé, že neměl jasný plán, co bude dělat. O našetřené peníze a doklady ho okradou ve vlaku a pokus o překročení zelené hranice do Itálie skončí několikanásobným nezdarem.

V jugoslávském vězení se Olin setkává s řadou Čechů, kteří chtějí utéct na Západ stejně jako on. Olin s nimi nechce mít nic společného, zdají se mu být stejnými maloměšťáky, jako rodina, od které utekl. Sám nakonec přejde přes hranice do Rakouska, stopem se dostane do Vídně, a tam si zvolna začne uvědomovat, že spěch, v němž celou dobu žil, k ničemu nevede. „*Spěcháme, abychom potkali bohyni na litru, spěcháme do práce, do postele, do kina, vždycky a všude spěcháme. Stíháme, co chceme. A neuvědomujeme si, že každé stihnutí něčeho, každý pohyb ručičky, který nervózně pozorujeme na nádraží, nás odsunuje blíž k smrti. Čím víc se toho snažím stihnout, tím blíž jsem smrti.*“⁷²

Téměř povinnou přestupní stanicí byl pro emigranty Traiskirchen. V něm Olin poznává, že pomoci se dočká spíš od Poláků nebo cikánů než Čechů, a také, že málokdo z emigrantů je opravdu šťastný.

⁷¹ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 239.

⁷² PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 330.

Téměř každou noc se mu zdá o domově. Nemůže uniknout svým vzpomínkám. V této části románu rozvíjí také pohrdavé myšlenky o Pražském jaru – „*Ale vždyť v tom šedesátém osmém...*“ *Přerušil jsem ho s úsměvem. „To se lekli sami sebe, že by mohli být přece jenom svobodní, a radši to zakopali sami.“*⁷³, o Janu Palachovi – „*Palach jako uvědomělý byl vedoucím výměnné brigády. Snažil se všechno omlouvat, všechno pochopit... První výplatu jim zabral s tím, že v Sovětském svazu se nesluší opíjet se. A vůbec nejvíc dbal na účast při vztyčování sovětské a české vlajky. To mu dělalo přímo potěšení. Až teprve tehdy, kdy mýty padly a Rusáci přijeli, se z něho stal Palach, kterého známe.*“⁷⁴ a polemizuje ve snu s velikány typu Karla Hynka Máchy, Jana Ámose Komenského či Bedřicha Smetany – „*Alibi, alibi,*“ *reju do nich, „že ten svět bude lepší? Odvolání, že jednou lidi najdou to, chtějí? Sračka, beznaděj!“ řvu jim do uší slova, která nechtějí slyšet.*“⁷⁵

Postupně se Olin rozhodne, že se chce dostat do Francie. Protože to oficiální cestou nelze, musí znovu ilegálně přes hranice, tentokrát do Itálie a po intermezzu v italském utečeneckém táboře konečně do Francie. V prostředí francouzské Riviéry, snad také pod vlivem vánoční mše, dochází nakonec Olin ke konečnému poznání, nachází svůj smysl života. Znovu si potvrzuje, že nejlépe si stanoví pravidla, cíl svého snažení i cestu k němu on sám, bez ohledu na třeba i dobře míněné rady někoho jiného. Lze říci, že našel svoji svobodu.

Olin je představitelem té části společnosti, která se i v dobách normalizace chovala na veřejnosti i ve svém soukromí stejně, bez jakékoli přetvářky. Svým životem je zařaditelný spíše do okruhu antihrdinů či nehrdinů, přesto může být jeho úsilí o nalezení smyslu života v podobě svobody, kterou si musí vyvzdorovat, čtenáři sympatické.

⁷³ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 316.

⁷⁴ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 357.

⁷⁵ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 379.

4.2.2 Hanka

Olinova sestra představuje jeho spojení s rodinou. „*Ještě že je tady. Jediný člen rodiny, k němuž něco cejtím.*“⁷⁶ V krizových situacích působí jako tlumící element: „*Konečně nás Hanka roztrhává a fotřík si rovná záda... Konečně je šlus a já čekám za dveřmi, ještě plný krve, na Hanku. Otvírá dveře a dostává facáka. Odlítla až do chodby. Ale nezařvala na fotra, jen se zašklebila. Dobře jí tak, neměla zařvat a já bych to fotrovi do břicha zabod. Rád.*“⁷⁷

V době, kdy už Olin žije mimo rodinu, zprostředkovává Hanka jeho sporadické kontakty s rodiči. Přišla i na jeho svatbu. „*No, fotřík nechtěl, abych sem chodila, ale matku zajímalo, jak to proběhne, tak mě pustili.*“⁷⁸

Po určitou dobu také funguje jako kritik Olinova způsobu života. „*Proto vy jste tak nešťastný, věčně ožralí, smějete se normálním lidem, ale při tom jim závidíte, když už nic, tak aspoň tu lásku.*“⁷⁹ To je ještě v době, kdy je Hanka schopná vnímat rozdíl mezi normální společností a Olinovou partou a vidět na svém bratrovi známky deviace. Z toho pak vyplývají její odsuzující slova. I ona ale přemýšlí o tom, že v osmnácti odejde z domu. „*Tak jsem jim jednou řekla, že v osmnácti zmizím a bude klid. To jsi měl vidět. Fotra chytl amok. Dal mi facáka, že jsem chytla druhou o zed'. Pak mi přísahal, že když jsi nevyštudoval ty, tak že musím vyštudovat já, i kdyby mě měl utlouct.*“⁸⁰

K jejímu přechodu na druhou stranu přispěje i incest, který lze chápat jako mezní formu odporu sourozenců vůči světu jejich rodičů. „*Doléhám na Hanku, její tělo se prohne jako tělo Lesního muže v peci, zařve šíleným hlasem a pod ní se začne dělat velká skvrna prosraného panenství.*“⁸¹

Hanka poté žije napůl v normálním světě a napůl ve světě svého bratra, aniž by jej bez námitek schvalovala. Stává se spojnicí mezi oběma světy.

Stejně jako u Olina i u Hanky dochází k postupnému vnitřnímu vývoji, jehož další peripetie však už Pelc ve třetím díle románu nesleduje. „*Ahojka,*

⁷⁶ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 14.

⁷⁷ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 18.

⁷⁸ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 155.

⁷⁹ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 207.

⁸⁰ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 139.

⁸¹ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 244.

*Oline,´ říká nejistě, ale pak se rozšklebí, „stejně je to prdel. Jak vod Felliniho“.*⁸²

4.2.3 Josef

Olinův průvodce a ochránce v severočeském undergroundu. Jen z náznaků a z promluv postav částečně vyplývá, proč vlastně vznikl mezi Josefem a Olinem tak blízký vztah. Jisté je, že Josef hraje jednu z nejdůležitějších rolí na všech Olinových životních křižovatkách.

Hned při prvním setkání v hospodě zpraží Josef Olinova otce: *„Tak pomalu, mladej. Kluk půjde domů, až se mu bude chtít. A ty vypadni a nezacláněj. A kdybys chtěl volat fízly, tak pije limošku a já bych ti to potom vysvětlil. Vypadni!“*⁸³ Tak začíná zvláštní přátelství mezi protřelým kriminálníkem a mladým adeptem svobodného života. *„Víš, já mám rád lidi, kteří se umí postavit na zadní. Už v tvých letech a tvým postavení. Život je sračka, mladej. A na konci čeká jen smyčka pro dobrý a smrt pro svině. Jak se jmenuješ? Já jsem Josef.“*⁸⁴ Od tohoto momentu je Olin Josefovým ctitelem. *„Oči nábožně vzhlížejí k Josefovi. To je chlap, kterého jsem potřeboval potkat už před sto lety, když jsem se narodil.“*⁸⁵

Josef dokonale ovládá umění žít v jakémsi polosvětě. Nechodí nikam do práce, přesto má dostatek finančních prostředků, které pocházejí z kriminální činnosti. Nechce na svém životě vůbec nic změnit. Podobnou cestou vede i Olina. Jako první „kšeft“ mu dohodí focení porno seriálu s dívkou Natašou. To je ovšem jen začátek, aby byly nějaké peníze do hry. A v kartách se pak dá vyhrát opravdu „balík“. To je jedno z prvních praktických poučení, jak přijít k penězům. *„Celej čas, co jste byli vydělávat prachy, jsem si brousil prsty o cihlu. Ty karty mi připravil jeden kámoš, cigoš. V levém rohu jsou nepatrně škráblý, eso jednou, desítka dvakrát a tak dál, ale jen nepatrně. Jen těžko to jde dokázat. Jak nemáš odřenou kůži na polštářcích, hovno poznáš. Pak se dá*

⁸² PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 273.

⁸³ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 17.

⁸⁴ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 21.

⁸⁵ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 22.

hrát.“⁸⁶ Tímto a podobnými způsoby zasvěcuje Josef Olina do tajů pohodlného života bez práce.

Jako správný učitel se mu snaží radit i v otázkách lásky. „Vždyť oni si s tebou hrajou, ta holka kdysi chodila k Boučkům každý den a přeřízl ji každý, kdo si o to řekl. Pak se rozhodla vydělat si prachy jinak a šla do fabriky. Přes kundu se dostala až k tvému fotrovi, kterej ji zaručeně mrdá.“⁸⁷

Josef má samozřejmě pravdu, ale Olin musí dojít k hořkému poznání sám. Pod pečlivým Josefovým dohledem se nakonec stává uznávaným členem party a je to znovu Josef, kdo mu jako první navrhuje emigraci. „Pamatuješ Vodstrčila, toho fízla? Ta jeho kráva se mu přiznala, žes ji pigloval, a von prohlásil, že tě vomete, hned jak vylezeš. Tak jestli ti smím radit, máš dvě možnosti – buď se vyser na mejdany, fotbálky, sejšny, anebo vem kliku. V krimu to bejvá horší než v pakárně.“⁸⁸. Tentokrát ještě Olin o emigraci vůbec neuvažuje.

Josef se ve většině druhého dílu vyskytuje pouze sporadicky, aby opět výrazně zasáhl na jeho konci, kdy zejména bývalí vězni řeší problém s policejním udavačem. A Josef si k tomu vybere za pomocníka Olina. „Vole, dřepni si a vnímej. Jde vo kejhák. Našel jsem Jarouška. Je ve Varech. Když tě uvidí, veme kliku, protože bude vědět, kolik uhodilo. O víc se nebudeš starat. A snaž se potom sehnat alibi. I když k nám nepatříš, máš s náma hodně společnýho, tak to za nás musíš i někdy trochu vodsrat a vydržet. Hlavně vydržet, to si pamatuj.“⁸⁹ Tak vlastně udělá z Olina spoluviníka vraždy. Tehdy mu podruhé radí, aby za sebou spálil všechny mosty. Josef skončí u soudu a dostane trest smrti. Podle svých pravidel tedy skončí jako dobrý člověk. Jeho smrt spolu s ostatními dříve popsány událostmi přiměje Olina k emigraci.

Lze říci, že Josef byl u všech důležitých Olinových životních rozhodnutí. Nahradil mu svým způsobem otce, když Olin odešel z domu, provázel jej při začleňování do nové „rodiny“, snažil se mu radit v osobním životě a konečně způsobil i jeho nejvážnější konflikt se zákonem a následné

⁸⁶ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 39.

⁸⁷ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 25.

⁸⁸ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 184.

⁸⁹ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 275.

rozhodnutí emigrovat. Jediné, co nedokázal, bylo, aby Olin spokojeně přežíval v dobrovolném ghettu bez hledání vlastního smyslu života.

V celkové koncepci románu můžeme vnímat vztah Olina a Josefa jako svéráznou variantu motivu zasvěcení, a to zcela v intencích undergroundově podmíněné inverze hodnot. Josef – zasvětitel – seznamuje Olina s pravidly života v komunitě a iniciuje jeho vnitřní přerod. Na konci této cesty by mělo stát hrdinovo prozření a pochopení sebe samého, Pelc však završuje proces zasvěcení v zásadě destruktivně – Josef propadá hrdlem a svého žáka vystavuje nebezpečí.

Ke skutečnému prozření hrdiny tak dochází až ve třetím dílu, kde Josefovou zasvětitelskou úlohu přebírají francouzští tuláci. Na Olinův románový osud bychom tak mohli pohlížet jako na dvojí zasvěcení, první falešné a druhé úspěšné.

4.3 Čas příběhu

Čas je podstatnou složkou lidské existence a je velmi obtížné, až nemožné, si jej nějak představit. Patří zároveň k nejzákladnějším kategoriím lidské zkušenosti. Plynutí času je jednak objektivně dáno přírodními procesy (den, rok, roční období...) a také individuálním vnímáním vlastních myšlenek a pocitů konkrétního člověka. Tyto dvě časové dimenze hrají důležitou roli při tvorbě a interpretaci literárního díla.

Děj románu probíhá ve dvou základních rovinách – v čase historickém a v jakémsi bezčasní. Historický čas je typický pro většinu díla, odehrávají se v něm jednotlivé situace, které dynamicky prezentují každodenní život undergroundové komunity v malém severočeském městečku. Popisovaný děj nelze chronologicky jednoznačně zařadit. V celém románu nefiguruje jediný konkrétní časový údaj. Pouze z marginálních promluv jednajících postav lze přibližně děj začlenit do období let 1973 až 1980. „*Stejně to bylo tím, že Spartičce chyběl Migas, to bys čuměl, jak by s nimi zametla.*“⁹⁰ Jde tedy o období tzv. normalizace, na niž odkazují explicitní výpovědi, zobrazující aktuální situaci. „*Nemusíte dohánět vy? Pokud vím, až do prověrek byl na vašem místě profesor matematiky a vy na dílně frézář.*“⁹¹ „*Dřív, než jsme se stačili ozvat, byli jsme narváni do autobusu. Tentokrát jsme měli smůlu. Vyprskl nás až deset kilometrů za Žatcem. Byla to štreka, dovalit se zpátky.*“⁹² „*Víš, já nikdy netvrdil, že bych měl čistě politický důvody, u nás v Bratislavě Charta nebyla a vůbec nevím, jestli bych ji podepsal. Ale ty denní sračky, věčný plakáty, schůze, školení, předpisy, strachy, to mě sralo.*“⁹³ Vzhledem k undergroundové povaze prózy se jedná o zcela typickou vypravěčskou metodu: Ačkoli jde v zásadě o čas historický, jeho souřadnice jsou zobecněny, a tím i smysl díla. Alternativní existence v opozici k establishmentu se stává nadčasovou událostí. V detailech naopak vystupují zcela konkrétní odkazy na konkrétní historické události, a tento autentizační moment vytváří jakési vnitřní časoprostorové napětí

⁹⁰ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 24. Václav Migas, hráč fotbalové Sparty ukončil aktivní činnost v roce 1974.

⁹¹ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 16.

⁹² PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 148.

⁹³ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 367.

narativu, založené na kontrastu konkrétního s neurčitým, politického s apolitickým apod.

Období normalizace bylo charakteristické silným tlakem na alternativní komunity. Představitelé establishmentu využívali všech prostředků k „přesvědčení“ jejich členů, počínaje tvrdými represemi bezpečnostních složek a psychologickým působením hraničícím s citovým vydíráním konče. Ne všichni „asociálové“ dokázali za těchto okolností ve své rezistenci vydržet. Někteří rezignovali a poslušně se zařadili do většinové společnosti. Dozvídáme se tak ve zkratce např. individuální osud Milana: *„Už jsi slyšel ty kecy vo mně? Víš, Jana byla v jináči, tak jsem si ji vzal. Potřebovali jsme byt. Lítal jsem po podniku, na výbor, víš, že byty ve městě jsou, ale všude věděli, že jsem seděl za pobuřování, tak nic neměli. Až za mnou přišel Hamouz, znáš ho, šéf partaje, s klíčkama od tohodle bytu, že znal moji mámu a co jsem udělal, je pryč. Měl jsem byt a nic do něj. Víš, co to pro mě bylo, přivést Janu a malý do čtyřech prázdných stěn, nemít co do huby? Znovu přišel starej Hamouz a nabídl mi místo šéfa ve skladu. Že prej ví, že mám průmku, ale to místo že musí dělat jejich člověk. Tejden jsem chlastal, měl nervy v prdeli. Ten den, kdy se narodila malá Jana, jsem to podepsal.“*⁹⁴

Tempo vyprávění Pelc přizpůsobuje charakteru prózy, resp. tématu. Jestliže undergroundovou komunitu a Olina spojuje neustálé oscilování mezi stagnací, pasivitou, leností, rezignovaností atd. na jedné straně a vyhrocenou aktivitou, činem, agresí, vzpourou atd. na straně druhé, odvíjí se časová modulace příběhu od právě zobrazovaných událostí.

V pasážích pracovně nazvaných jako „stagnační“, zejména v prvním dílu románu ubíhá čas jakoby pomaleji. Relativně stejně dlouhé období příběhu je zachyceno delším úsekem textu. Naproti tomu v dalších dvou dílech ve fázích „aktivizace“ dochází k efektu zrychlení, čemuž odpovídá také využití elipsy ve vyprávění. Pelc využívá kratších vět, vypouští rozsáhlejší výpovědi postav, používá úsečné dialogy a ještě expresivnější vyjadřování.

Třetí díl je navíc komplikovaný častým využitím bezčasí v podobě Olinových snů. Svůj časový rámeček však mají i ony, buď jsou ukotveny v Olinově minulosti a lze je považovat za jakési alternativní retrospektívy, nebo

⁹⁴ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 188.

vytvářejí alternativní přítomnost, hypotézu o současném stavu komunity v Čechách.

4.4 Lokace příběhu

Prostředí je prvkem tvořícím motiv vnějšího světa, v němž se pohybují románové postavy. Jde jak o prostředí geografické, tak sociální a intelektuální.

První dva díly románu se převážně odehrávají v severozápadních Čechách v Klostrdlé a Karlových Varech. Ostatní lokace se vyskytují pouze sporadicky a slouží zejména k demonstrování kontrastů geografického a sociálního prostředí. Využití kontrastů prostředí je při tom jedním z typických znaků undergroundové literatury. „*Klostrdlé... Městečko založené toulavými mnichy, později zpusťované řádem německých rytířů, osvobozené maršálem Koněvem, o pár let později poručíkem X, který zatím ještě nemá bystu na náměstí. Městečko má čtrnáct tisíc obyvatel a mě.*“⁹⁵ Pelc čtenáři víc informací neposkytne a ani z promluv jednajících postav si nelze o vzhledu města udělat konkrétnější představu.

Podstatná část děje se odehrává v hospodě u Boučků, která je druhým Olinovým domovem. „*Konečně jsou pod kopcem vidět Boučkovi, chce se mi řvát s tím Čechem (praotcem) na tom kopci, ty hospodo zaslíbená, pivem a rumem oplývající. K smíchu. Ale hluboce pravdivé. Ta hospoda poblitá a poflusovaná početnou generací našich fotrů, to je poslední oáza v téhle zemi, hospoda, kde se nikdo nebojí říct, co si myslí, kde nesesávají fízlové, možná ani bonzáci (mají přece taky strach a doma rodiny), jen svobodní krásní lidi, jako jsem já a oni, zničení od chlastu, s vypitými mozky, bez minulosti.*“⁹⁶

Hospoda je v české a nejen undergroundové literatuře podle Jana Jirouška „fenomémem víry v odklad definitivnosti“. Vzniká v ní „*autonomní časoprostor, v kterém přestávají platit logické a přírodní determinanty a v kterém lze rehabilitovat paradox zastavení času do určité chvíle (prožívat ‚vteřiny věčnosti‘) či paradox nekonečna ve vymezených hranicích*“⁹⁷.

⁹⁵ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 181.

⁹⁶ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 182.

⁹⁷ JIROUŠEK, Jan. Paradigma hospody v české próze 20. století in NOVOTNÝ, Vladimír . *Hospody a pivo v české společnosti*. 1. vyd. Praha : Academia, 1997. s. 140.

V hospodě člověk ztrácí sociální zábrany, pocit studu, působí na něj naopak integrující vlivy a stává se součástí jednoho velkého společenství. Obdiv undergroundové komunity k americké kultuře se mimo jiné projevoval snahou připodobnit se jí vnějšími atributy. „*Můžeme říct, že pivo respektive pivo a Sparty vytvořily jakousi českou alternativu k britské whisky a americké marihuaně.*“⁹⁸

Prostředí severních Čech s nemilosrdně vydrancovanou krajinou a nedýchatelným ovzduším je zmiňováno spíše okrajově, byť má na charakter tamějších obyvatel nezanedbatelný vliv. „*Žlutý mrak se posunul k obzoru. Za chvíli přijde tma a bude to tu vypadat jak v normálním kraji. Jen kdo to má dejchat. V popelkovém vedru je těžký hejbat i rukou. Natož zpívat.*“⁹⁹

V kontrastu k zdevastovanému životnímu prostředí Olinova bydliště působí nedotčená krajina na Šumavě, kam se vydal Olin na výlet. „*Ráno bylo nádherné. Stráž byla plná smolničky, jediné české masožravky. Zapálil jsem si cigo a vykopl se ze spacáku. Otevřel jsem posledního lahváče, který se přes noc pěkně zarosil. Ke štěstí stačí málo. A tohle bylo moje štěstí.*“¹⁰⁰

Duchovním protikladem severočeského undergroundu je intelektuální Praha. „*Za chvíli si připadám jak v jiném světě. Dlouhé vlasy na stole si plácají umění a strašně se u toho hádají. Kolem stolu lítají anglická a česká jména, která jsem v životě neslyšel. Po každém jménu se půlka stolu důležitě ironicky usměje, druhá vážně pokýve hlavou.*“¹⁰¹ V Praze se Olin také setkává s Magorem. „*Magor si sedl vedle mě, nalejvák mi do hlavy spoustu moudrých věcí, ale já nevnímám, tak jen ztěžka zvedám hlavu a ptám se, abych vypadal moudře, kdy dorazí Bondy. Magor rezignovaně potřese hlavou a jde si sednout jinam.*“¹⁰²

Karlovy Vary jsou vedle Klostrdlé velký svět, kde se dá přijít k mnoha penězům, pokud v tom člověk umí chodit. „*Bank vylezl pomalu na deset tisíc a*

⁹⁸ OPEKAR, Aleš. Vliv piva na českou rockovou hudbu in NOVOTNÝ, Vladimír. *Hospody a pivo v české společnosti*. 1. vyd. Praha : Academia, 1997. s. 223.

⁹⁹ PELC, Jan. *...a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 112.

¹⁰⁰ PELC, Jan. *...a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 125.

¹⁰¹ PELC, Jan. *...a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 49.

¹⁰² PELC, Jan. *...a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 50.

list stoupá z pajsy na kilo. Půjde do tuhého. Řezníkovi se potí zátylek a jeho paní řeznice vypadá na brzký infarkt.“¹⁰³

Klostrdlé představuje pro Olin důvěrně známé prostředí, má zde svou rodinu, tu skutečnou i „zvolenou“. Ví, co může od koho čekat, kde hledat úkryt a pomoc. I důvěrně známé prostředí je nutné čas od času změnit. Vždy, když Olin potřebuje peníze anebo mu hrozí v Klostrdlé nějaké problémy, odjíždí do Karlových Varů. Jeho cesty jsou tak povětšinou vynucovány vnějšími okolnostmi, jsou útekem před a nebo za něčím. Také v Karlových Varech si Olin postupně nachází přátele a lázeňské město pro něj svým způsobem života znamená úplně odlišnou zkušenost od toho, co zná z domova.

Praha pak nepředstavuje kontrast svou velikostí, ale duchovním prostředím a přece jen většími možnostmi, co se týká drogového světa. Olin odjíždí do Prahy plný očekávání, ale spouště intelektuálních řečí nerozumí a problémy pražského undergroundu mu připadají zcela odtržené od skutečného života na severu Čech. Nakonec je jeho vztah k Praze pregnančně vyjádřen větou: „*Ty Praho a Pražáci zasraní, běžte do prdele!*“¹⁰⁴

Postoj protagonisty k různým dějištům bychom tedy mohli jedním slovem vyjádřit jako „střet“. Žádné z nich není schopen plně akceptovat a sžít se s ním. Na veškeré podněty reaguje podrážděně, nepřiměřeně a odmítavě. Osciluje tak neustále mezi dvěma póly: odmítáním jistoty v podobě domova a přilnutí k jednomu místu, čili i romantizující touhou tyto jistoty stále znova opouštět, na druhé straně pak obsesivním hledáním onoho „šťastného místa“ absolutní svobody bez závazků a pravidel.

Ve třetím díle se prostředí mění. Nejvíce času Olin tráví v policejních celách a na ubikacích v utečeneckých táborech. Jejich strohé prostředí mu připomíná domov, zvláště když se tam setká se starým známým. „*Jasně, ty si ten s tíma knihami. Tys byl na Jurovejch narozeninách, já tě znám. Počkej chvíli, já jim to musím dát, pak to zapijem.*“ Byť se i v tomto prostředí dokáže Olin velice rychle zadaptovat, nejlépe se cítí v několika krátkých okamžicích na břehu moře. „*Olin si sednul, zapálil retku a čuměl na nekonečnost moře.*

¹⁰³ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 36.

¹⁰⁴ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 56.

*Blbý moře, slaný moře, plný kudrlinek jak prstýnky ve vlasech. Jsi jen blbý moře, blbý a hloupý, smál se Olin a převlíkal se do plavek. Připadal si stejně jako jeho pradědeček, který taky třeba stál zahalenej v kůži a nadával zrovna tak, aby ho neunesla podmanivá nekonečná krása moře...*¹⁰⁵ U moře se Olinův příběh také uzavírá. *„Ležím s adoptivním fotříčkem na pláži, kolujeme láhev a čumíme na moře. Hodinu, dvě, tři. Konečně se fotřík na lokti pozvedne a řekne: ‚Se bon, nes pa?‘ Pěkný, není-liž pravda? ‚Vuj, se bon,‘ říkám mu...*¹⁰⁶

Moře sice není prostředím, kde by se Olinův příběh odehrával, ani se zmínka o něm nevyskytuje v textu příliš často. Pro vývoj Olinovy osobnosti však hraje důležitou roli. Zvláště pro „suchozemce“ je moře vždy něčím zvláštním. Je obrovské a ve srovnání s ním se mohou jevit všechny problémy jako bezvýznamné. Takto a podobně je také moře jako literární motiv obvykle využíváno.

Olin má štěstí v tom, že vždy, když se k moři dostane, je klidné. Tehdy působí na něj uklidňujícím dojmem, nutí ho ke kontemplaci. Moře lze chápat také symbolicky jako konec cesty, na břehu moře jeho cesta fyzicky končí. Lze jej ale chápat i jako symbol konce jedné životní etapy. Hranici, na niž Olin konečně došel. Když leží u moře, nekončí jeho život, odstřihuje se ale od toho, co bylo a v novém prostředí může začít etapu novou.

¹⁰⁵ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 303.

¹⁰⁶ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 424.

4.5 Motivy

Motivy se jako nejmenší tematické celky podílejí na budování smyslu literárního díla, či naopak se jejich prostřednictvím odhaluje malá hloubka nebo dokonce absence smyslu.¹⁰⁷

Hlavním motivem románu je **hledání identity**. Olin hledá své místo ve společnosti, svůj smysl života. Je to hledání plné pokusů a omylů. Řádově sedm let se snaží zformulovat a prožít svoji představu dokonalé svobody bez vnějších zásahů. Neguje hodnotový systém nenáviděné společnosti, přejímá a posléze aktivně ovlivňuje hodnotový systém paralelního světa, přechází od individuálních představ ke komunitním, aby nakonec alternativní komunitu opustil a znovu se stal plnohodnotnou individualitou.

S hledáním identity úzce souvisí **motiv cest**. V románu jde jak o cesty ve smyslu fyzickém, tak psychickém. Cestování z místa na místo je často zároveň symbolem pochodů duševních. V Čechách je cestování spojeno s pocity libosti. „*Jít s pinglem na zádech je nádherný pocit. Stačí jen sednout do vlaku a jet až na konečnou. Jen tak pro srandu. Pro radost.*“¹⁰⁸

V cizině je cesta spojená s objevováním a nejistotou. „*Štreka je natažená jak stužka přes obzor. Vykročíme a znesvětime ji naším krokem. Krokem do neznáma.*“¹⁰⁹ Pelc se tedy přidržuje obvyklého kontrastu s daným motivem často spojovaného, cesta je pro něj explifikovanou metaforou postoje postavy k prostředí, v němž se pohybuje.

Třetím typem cest je snění, v němž se protagonista odpoutává od nepříjemné skutečnosti. „*Mácha mě vyzval k tanci a já s ním pluju po parketu jak v pohádce tisíc a jedna noc. Lituji, že se sem nedostal nebožtík Hrabě Václav, nejgeniálnější básník všech dob.*“¹¹⁰ I v tomto případě jde o běžný narativní nástroj, snová cesta mívá typicky vysoce symbolickou povahu, tvoří protiváhu událostí skutečně prožívaných a odráží je v symbolických paralelách.

¹⁰⁷ HODROVÁ, Daniela. a kol. ... *na okraji chaosu* ... Praha: Torst, 2001.

¹⁰⁸ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 124.

¹⁰⁹ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 358.

¹¹⁰ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 378.

Většinu cest absolvuje Olin **vlakem**. Ten je zde symbolem svobody, respektive pomáhá protagonistovi svobodu zachovat: „*Vběhl jsem do nádraží, kde se právě rozjížděl vlak. Dal jsem ze sebe všechno a naskočil na schůdek. Fotrovy pazoury šáhly do prázdna. Usmál jsem se za ním.*“¹¹¹

Vlakem odjíždí, když se mu situace na nějakém místě přestane líbit: „*Vlak přijíždí přesně. Už se ze mě stal machr na odcházení přes hajzl. Ó Váráky, ó Váráky, kde jsou mý chechtáky?*“¹¹²

Vlak je také vykonavatelem svérázné spravedlnosti nad policejním udavačem: „*Pomalů mi to dochází. Šoupli ho z mostu před vlak. Nic pěkného. Zavřu oči a vidím lokomotivu plnou střev a masa, jak vjíždí do stanice.*“¹¹³ V tomto smyslu se tedy vlak opět pojí s gestem svobodné vůle, nyní v extrémním gestu odporu. Je odosobněným nástrojem pomsty.

A konečně – ve vlaku Olin získává svou první negativní zkušenost v emigraci: „*Prohlídl jsem pozorně kupé, ale camradlo nikde. Automaticky jsem si sáhnul na kapsu s pasem a prachama, taky hovno. Zavřel jsem oči a snažil se zadržet šlenej nával vzteku. Šlo to pomalu.*“¹¹⁴

I motiv vlaku tak koresponduje plně s významovou proměnou cesty – v emigraci, ve světě plném nejistot se proti hrdinovi obrací i jeho vlastní „zbraně“ a strategie. Vlak, kterým dříve prchal před spravedlností i nespravedlností, kterým unikal z místa na místo, který mu umožnil překračovat pravidla a zákony, se nyní stává dějištěm újmy. Olin se ocitá na opačné straně pomyslné společenské hranice – jako okradený. Uzavřený prostor vlaku už není jeho nástrojem svobody, ale místem nejistoty.

Připomeňme ještě, že motiv cesty (někdy ve spojení s dopravním prostředkem, avšak častěji autem než vlakem) je poměrně typickou rekvizitou umělců hlásících se ke společenské revoltě. V 19. století (a dříve) to byl pochopitelně především poutník, který se odmítal vázat konvenční představou času a prostoru, jeho cesta mnohdy symbolizovala vnitřní přerod, který se v něm odehrával, manifestovala gesto touhy po svobodě. Také generace dekadentů a buřičů tento motiv rozvíjela v mnohých stylizacích, po nich pak

¹¹¹ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 78.

¹¹² PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 133.

¹¹³ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 276.

¹¹⁴ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 314.

silněji právě autoři undergroundoví u nás a příslušníci beat generation v Americe. Protagonisté jejich děl jako by stále před něčím utíkali, něco hledali.

Přesto můžeme tvrdit, že opravdu výrazný motiv cesty jako revolty byl (alespoň v poválečných čtyřiceti letech) typičtější pro zahraniční autory než české. Jako by se u nás celospolečenská stagnace promítla i do literatury a uvěznila hrdiny próz v pouťorovém či normalizačním bezčasu. V tomto ohledu se Pelcův Olin do jisté míry vymyká dobové undergroundové konvenci, jako mnohem aktivnější jedinec se rozchází s komunitou, protože musí JÍT DÁL. Naopak cesta do emigrace jako hlavní fabulační linie nebyla v prózách exilových autorů nijak vzácná.

Je jen přirozené, že vzhledem k věku hlavního protagonisty se v románu objevuje **motiv lásky**. Lze konstatovat, že prakticky ve všech případech se jedná o lásku založenou na fyzické přitažlivosti a tedy svým způsobem povrchní, byť ji Olin vždy prožívá velice intenzivně

Olinovým životem projdou postupně tři dívky, k nimž cítí silnější náklonnost: Sonička, Nataša a Bejbina. S první z nich nachytá svého otce, druhou umístí do dětského domova, se třetí se sice ožení, ale manželství po několika týdnech neslavně skončí.. „*Miluju ji, strašně ji miluju. Ano, udělám, řeknu, omluvím, naučím. A budeme spolu, za rok už pak furt, a na venkovní svět se vyserem. Spolu.*“¹¹⁵ „*Těším se, až se vrátíme a já ji před putykou olíbám jak cucavý bonbon. Miluju ji. Miluju, miluju.*“¹¹⁶ Takřka totožná vyjádření, jen osoby, k nimž se vztahují, jsou různé. Olin je nepoučitelný a všechny jeho lásky mají nešťastný konec.

Motiv lásky přirozeně kulminoval v kultuře 60. let ovlivněné hnutím hippies a bylo by zajímavé sledovat, jak je pojmán v českém undergroundu 70. a 80. let, který byl „zlatými šedesátými“ značně ovlivněn. Zůstaňme však u konstatování, že v Pelcově případě se láska sice pojí v tradičním smyslu s revoltou a pubertální emancipační touhou (opustit rodiče a odejít za svým milovaným, navzdory všem překážkám), zároveň zůstává prakticky vždy nenaplněna. Individuum posedlé představou vlastní svobody totiž není schopno

¹¹⁵ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 23.

¹¹⁶ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 42.

prožít opravdový, nesobecký cit založený na oddanosti druhé osobě. Olin zde tedy opět vystupuje jako figura polemická: hledá opravdovou (romantickou) lásku, ale není ji schopen naplnit. Na konci jeho pouti za svobodou už tak přirozeně žádná žena není, zbývá jen on sám. Láska ke svobodě je nakonec silnější než láska erotická.

V souvislosti s láskou se objevuje **motiv sexu**. Ten je v románu na rozdíl od lásky symbolem absolutní svobody a také znamením oceňované fyzické výkonnosti.

Pro Olina se sex stává trvalou součástí života. V novém prostředí mimo rodinu je ovšem sexualita v podstatě neosobním vztahem, partneři v sexu jsou jenom zástupci druhého pohlaví, neexistuje mezi nimi žádná emocionální blízkost. Sexuální výkon je prostředkem výdělků, ukazatelem tělesné schopnosti, základem úcty a skupinového uznání. Když se do vztahu připlete Olinovi láska, je to považováno za porušení kolektivní solidarity a taková situace se stává deviací.

Až animální pohled na sex jako by byl inspirován vzpourou části americké mládeže ve druhé polovině šedesátých let vůči společenským konvencím, mimo jiné právě v oblasti sexu. Americké impulsy působily i na mladší undergroundovou generaci, k níž Pelc patří, byť už nešlo o pouhou nostalgii po hnutí hippies nebo po vrcholné slávě generace beatníků.¹¹⁷

Vzhledem k době vzniku jsou v románu také velmi otevřeně popisovány lesbické a částečně homosexuální vztahy.

Při způsobu života, který Olinova parta vede, se často dostává do kontaktu s příslušníky Veřejné bezpečnosti. V této souvislosti se objevují další motivy – **strach, vztek, pomsta**. „*Kurva, tohohle fízla se vopravdu bojím, dochází na Josefova slova. Proč já vůl nejel někam do Jugošky a pak dál, hodně daleko. Zbejvá mi jediný východisko, nasrat ho, nechat se zmlátit a zešílet. Ale kurva, když já mám takovej strach z rány, že seru předem.*“¹¹⁸

¹¹⁷ PILAŘ, Martin. *Underground : Kapitoly o českém literárním undergroundu*. 1. vyd. Brno : Host, 1999.

¹¹⁸ PELC, Jan. *...a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 266.

„Vytrhávám se primářovi z rukou, běžím k soudci a řvu mu do jeho odporného ksichtu: „Ty svině, do roka a do dne. Ty kurvo ruská, já žiju a vlastníma rukama ti zakroutím krkem.“¹¹⁹

Pro většinu postav románu je typickým motivem **revolta**. U mladších členů komunity se zákonitě v počátku jedná o revoltu proti rodičům. *„Pamatuješ, byly doby, kdy nás vobčas vzali do lesa, někdy bylo fajn, pak fotřík začal shánět prachy na auto, televizi, novej koberec a další píčovinky a všechno šlo do prdele. Co se z něj stalo? Práce, fušky, pivo a televize, spořitelní knížka a výčitky, co to ze mě vychovali. To nejde tady zůstat.“¹²⁰* *„Ještě že ta svině můj fotr chcípnu, von byl velký zvíře v padesátech. Kdyby žil, zakroutil bych mu dneska vlastnoručně krkem. Svině jedna zasraná, pudu mu pochcat hrob, kdo jde se mnou?“¹²¹*

Postupem času se odmítavý postoj přenáší na celou společnost, kterou generace rodičů představuje. *„Jen něco kafral, že by se nechtěl dožít doby, až my budeme vychovávat příští generaci – pitomec, jako by to po nich bylo tak dobrý.“¹²²* *„Tak dobře, já se nechám léčit, udobřím se s rodiči, budu makat, to znamená v pět vstávat, v šest píchat, ve tři bejt doma, udělat nákupy, pak se dívat na debilní film, jít spát. To je ten váš život, za který mám bejt vděčný?“¹²³*

Všichni členové tzv. asociální skupiny přehodnocují svůj názor na normální svět, odcházejí do společnosti, která se pohybuje na hranici zákona, někdy i za ní. Pro ně se ale jeví jako jediná možná alternativa.

Asi nejfrekventovanějším motivem románu je **svoboda**. Jde o svobodu ve všech myslitelných souvislostech. Od emancipace na rodičích, přes eventualitu pít kdykoli a kdekoli, souložit s kýmkoli, ignorovat společenská pravidla, až po možnost nedělat vůbec nic. *„Je mi osmnáct. Těšil jsem se na to celý život... Budu moct pít, budu moct jít, hurá!“¹²⁴* *„Do hospody vpluli fízlové.*

¹¹⁹ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 296.

¹²⁰ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 190.

¹²¹ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 235.

¹²² PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 202.

¹²³ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 178.

¹²⁴ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 74.

*Trhlo to se mnou, ale pak jsem se rozesmál. Vole, co jančíš, vždyť je ti osmnáct. Krásných osmnáct.*¹²⁵ „Copak jsem se narodil, abych dřel? Jak byl vlastně ten kokotův canc? Narodil se, nevěděl proč, vystudoval, nevěděl jak, oženil se, nevěděl s kým, umřel, nevěděl na co. Tak tímhle se stát? Robotem, co ráno vstává, celý den pracuje, uléhá, plodí děti, protože to nějaká společnost potřebuje? Copak jsem zabil fotra řetězem?“ „Ale k hlavnímu problému. Když miliarda zhovadila, tak nemá právo mě nutit, abych makal. Když chtějí, ať si dřou, mně nepřekážejí, ale ať se na mě vyserou a nehrozí nějakou příživou. Ty jejich posraný zákony je jenom závist, nenávist, že nejsem takovej vůl jako oni. Já chci žít. Třeba se ožít, ale nikdy makat.“¹²⁶

Protagonisté románu se osvobozují od společenských vazeb a norem, zároveň však nutně musí ctít normy nové (jiné). Právě tento paradox Pelc v románu relativně zdůrazňuje a upozorňuje tak na ironický důsledek revolty: podrobení se komunitě.

K dodržování nových norem zavazuje postavy románu **solidarita**. Undergroundové společenství uplatňuje vlastní soubor pravidel a trestů, podle nichž je trest od vlastního společenství horší než trest od společnosti.

Nejlepší vstupenkou do komunity je zkušenost z diagnostického ústavu, z psychiatrické léčebny nebo z vězení. Všechny tři instituce představují absolutní vymezení se vůči establishmentu, které je jednou z nejdůležitějších charakteristik undergroundu. Právě kvůli absenci podobné zkušenosti má Olin zprvu nemalé potíže při začleňování se do alternativních struktur. „Běž do prdele, vlastně do toho pastáku, ať máš jasno. Seš normální hajzl z lepší rodiny a sereš se tam, kam nepatříš. Něco tam a něco tady, to by se ti líbilo, že jo.“¹²⁷ Teprve roční pobyt v blázinci z něj udělá plnohodnotného člena jeho nové „rodiny“. „Nazdar, Oline, jak to jede, prej ses vrátil z pakárny? To je prdel. Pamatuješ, jak, jak jsi jednou tvrdil, že kdo vlez do basy nebo do pakárny, je vůl? Směje se mi. A já vzpomenu na ta skopová léta, kdy jsem byl ještě optimista. Bože, já byl vůl.“¹²⁸

¹²⁵ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 79.

¹²⁶ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 29.

¹²⁷ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 46.

¹²⁸ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 215.

Skupinová solidarita je na prvním místě a nabývá smyslu teprve tehdy, když je spojena s osobními riziky. Krýt partu je cenou za to, že parta kryje svého člena.

Motiv alkoholu se úzce váže k motivu svobody, je jedním z jejích prostředků. Přináší zprvu iluzi a později prožitek svobody, umožňuje zapomenout na nepříjemnosti. Provází proto Olinu i jeho souputníky doslova na každém kroku. Vztah k němu lze do jisté míry chápat jako zvláštní druh lásky. V krajním případě jsou hrdinové románu ochotni kvůli němu i pracovat. „Obracím do sebe rumíka a s ním celý minulý život. Není a nikdy nebyl.“¹²⁹ „Pivo. Řekl jsem to zaklínadlo a v držce se mi vynořila ta spásná chuť. Vstal jsem a celou cestu k Boučkům se modlil, abych nepotkal nějakého dobráka se džbánkem. Zabil bych ho kvůli loku.“¹³⁰ „Miluješ mě? Jsem krásnej, jedinej a jedinečnej rum. Ano, ano, jistě, miluju a nemůžu bez tebe žít.“¹³¹

Jen ve vzácných momentech si Olin uvědomuje, že soustavná konzumace alkoholu nemůže být jedinou náplní života. „A nepřipadá ti to někdy trochu blbý jen dřepět po putykách, nejni to nějak málo?“¹³² Jedinou možnou odpovědí mu však je: „Na Olinku jde splín. Kamaráde, rumík uklidní ruce, utopí mozek, zabije splín, zahřeje, nakrmí, napojí, ukojí, tak co bys ještě nechtěl?“¹³³

Pozitivně vyhodnocený vztah undergroundu k alkoholu byl typický a utvářel základ jeho image.

Zejména ve třetím dílu románu se často objevuje **motiv snu**. Sny jsou převážně poznamenány Olinovým špatným svědomím, které předhazuje, jak se asi na něj dívají jeho bývalí kamarádi. „Olin, Olin, nemyslíš toho kretěna, kerej, když šlo do tuhého a smrdělo to tu krimem, vzal pali? Tu svini, která se vysrala na kámoše a místo poctivě do basy, vzala kramle? Jestli seš to ty,

¹²⁹ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 47.

¹³⁰ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 109.

¹³¹ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 75.

¹³² PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 246.

¹³³ PELC, Jan. ...a bude hůř. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 246.

*anebo ho znáš, tak tady chcípni, vole. Každýmu bych píchnul, ale tobě nikdy.*¹³⁴

V jednom Olinově opileckém snu se Pelcovi vcelku přesně podařilo popsat situaci po teoretickém převratu, kdy se bývalí komunisté, členové ROH a milicionáři, prohlašují za jeho vůdce. *„Osvobodili jsme naši těžce zkoušenou vlast od Rusů a teď se musíme vypořádat s těmi, kteří zradili. My tady s kamarádama měli tajnou odbojovou buňku a všechny zrádce jsme pečlivě registrovali.*“¹³⁵ A starý „bonzák“ Ferda k tomu dodává: *„Ty vole, všichni byli u nich, ale proč ses včas nedal k nám? Vole, vole.*“¹³⁶

Jestliže je téměř celý román popisem událostí, které se staly nebo se právě dějí, v tomto snu dochází k určité predikci. Ta sice nesouvisí s příběhem samotným, ale vztažena ke skutečnosti dosahuje vysoké míry reálnosti.

Ve třetím typu snu se Olin setkává s významnými postavami českých i světových dějin, aby jim vykřičel do obličeje své úvahy o podobě tohoto světa. *„Po chvíli docházím k malému domku, který se krčí uprostřed. Nesměle klepu, ale nikdo neodpovídá. Ramenem si otvírám dveře a vcházím do místnosti. Kolem stolu sedí postavy v podivných oblecích. Od římských tóg přes různá brnění, šaškovské obleky různých barev až po uniformy z první války.*“¹³⁷ *„Tak co tedy, co jste pro nás budoucno udělali? Proč se máme učit a znát, pane Komenský? Abychom znali tu sračku stejně jako vy? Nebo abychom se stříleli do hlavy, pane Hemingway, nebo máme čekat radši na rakovinu? Je mi z vás na blití, slavní muži. Je umění nechat se zabít, pane Valdštejn? Nebo před tím povstat, Kozino? Co jste nám nechali než sračku? Chce se mi z vás blejt.*“¹³⁸

Výše uvedené motivy se v románu mnohokrát opakují a dochází k jejich významové proměně, byť jejich slovní podoba zůstává zachována. Proměňuje se totiž kontext, ve kterém se při dalších výskytech ocitají, nabalují se na ně nové a nové konotace. Jak tvrdí v souvislosti s motivickou výstavbou díla

¹³⁴ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 313.

¹³⁵ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 317.

¹³⁶ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 318.

¹³⁷ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 376.

¹³⁸ PELC, Jan. ...*a bude hůř*. 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. s. 379.

Daniela Hodrová, motivy v textu postupně vyvstávají nebo se stále více problematizují jejich obsahy a spolu s tím se mění smysl celého díla.¹³⁹

¹³⁹ HODROVÁ, Daniela. a kol. ... *na okraji chaosu* ... Praha: Torst, 2001, s. 725.

5. Filmová adaptace

Producent Čestmír Kopecký uvažoval o zfilmování Pelcova románu už na počátku devadesátých let, kdy pracoval v České televizi. Možná je škoda, že tehdy nevyužil ještě poměrně čerstvou porevoluční náladu ve společnosti a nenavrhnul nakonec adaptaci k realizaci ve spolupráci s televizí. Až po deseti letech se k námětu na popud Petra Nikolaeva vrátil, tři roky sháněl sponzory a film byl nakonec natočen v roce 2007.

Pro svůj přepis zvolil režisér Nikolaev především prostřední část Pelcova románu *Děti ráje*. V literární podobě je v ní nejvíce akcentován vzdor části mládeže ze severu Čech proti totalitnímu režimu i proti většinové společnosti obecně.

Snímek začíná návratem hlavního hrdiny Olina z psychiatrické léčebny domů. Nevíme proč v léčebně byl, ani do kterého města to vlastně přijíždí. Jako by to ani nebylo důležité. Všechny hlavní postavy jsou na tom podobně. Nevíme vůbec nic o příčinách jejich způsobu života, o rodinných vazbách ani o vzájemných vztazích. Při příchodu Olina do hospody, která představuje nejen jeho alternativní svět, se ve zkratce dozvíme některé informace; např. hospodský má nahlásit na policii Olinův návrat, Olina chodí s Otou, Ota je pro změnu v „pakárně“. Kdo je Olina, kdo Ota, proč je Olinův návrat pro policii důležitý – to zůstává utajeno.

Film ostatně nemá žádnou hlavní dějovou zápletku, která by směřovala k nějakému vyústění. Sled drobných epizod je víceméně nahodilý, filmový čas je nejasný. Stejně jako v knize probíhá směsice alkoholových dýchánek, souloží a konfliktů s muži zákona. Z početných epizod literární předlohy se na plátno dostaly vlastně jen tři: fotbalový zápas FC Boučkovi vs. FC Bufeták, soutěž ve vytváření živých obrazů ve filmu následuje bezprostředně po fotbalovém utkání a konečně vznik a následné produkce amatérské kapely.

Pokud se ovšem budeme chtít zaměřit na vlastní příběh, nastane problém. Jako téměř všechny adaptace ani tato není schopná vybrat z předlohy srozumitelný úsek děje vhodný pro devadesátiminutový film. V románu je například Olinovým průvodcem a rádcem v jeho „socializaci“ protřelý

kriminálník Josef. Pokud by nebyl uveden v závěrečných titulcích, nevěřili bychom, že se vůbec ve filmu mezi vystupujícími postavami objevil.

Jako částečně spojující prvek v prvních dvou třetinách filmu naopak působí Lesní muž, který je v předloze postavou spíše okrajovou. A právě scény s ním připsané speciálně pro filmovou podobu jsou na pokraji uvěřitelnosti. Mladíci, kteří se po zavírací době hospody potácejí ven, kde zvracejí a zalézají doslova do kanálu, jsou z ničeho nic schopní připravit pro bývalého letce hostinu. A když si pro něj přijdou příslušníci VB, vytvářejí téměř hroživou hradbu, aby bývalého pilota RAF chránili (marně) před násilným umístěním do domova důchodců. Divák se nestačí divit, kde se v nich bere ta empatie, vědomí historické (ne)spravedlnosti i láska, byť v poněkud svérázné podobě. *„Paradoxní je přitom v Nikolaevově filmu skutečnost, že jeho hrdinové, ona alternativní skupina mladých lidí, žijí kolektivním životem velmi podobným tomu, jaký bylo lze nalézt v mnoha oblastech života v Československu sedmdesátých a osmdesátých let.“*¹⁴⁰

Tento underground není ve své podstatě žádnou skupinou hrdinů. Jeho představitelé se nechtějí dostat do konfliktu s paragrafy, a tak se snaží za každou cenu získat razítko do občanského průkazu, že jsou zaměstnaní a nejsou tedy z pohledu tehdejších zákonů příživníky. Přesto se často stávají terčem bezdůvodné šikany místní policie. Tak jako v knize i zde jsou především mladší příslušníci vykresleni téměř jako sadisté, při tom však intelektuálně omezení. Na současného diváka mohou některé scény působit až groteskně. Po vzoru předlohy je více humánnosti a rozvahy dopřáno kapitánu Adamcovi, avšak jen na první pohled. V konečném důsledku je právě on tím nejnebezpečnějším mužem zákona, zároveň je herecky velmi věrohodně ztvárněn: *„Hlavní fízl Adamec působí tak věrohodně, až by člověk přísahal, že herce Miroslava Hanuše viděl v nějaké socialistické kriminálce.“*¹⁴¹

Režisér Nikolaev s producentem Kopeckým si zcela záměrně pro svůj film vybrali málo známé herce, většinou studenty konzervatoře, a doplnili je neherci. Hlavní postavu tak ztvárnil Karel Žídek, litvínovský satanista, kterého

¹⁴⁰ ČULÍK, Jan. *Jací jsme : Česká společnost v hraném filmu devadesátých let*. 1. vyd. Brno : Host - vydavatelství s.r.o., 2007, s. 101.

¹⁴¹ BALDÝNSKÝ, Tomáš. ...a bude hůř. *Reflex*. 2008, 19, 1, s. 47.

si Nikolaev vybral navzdory tomu, že v konkurzu zkoušel i známé herce. Jak sám uvedl: „*Autenticitu filmu jsem považoval za natolik zásadní, že jsme pořád hledali i jinde.*“¹⁴²

Svérázná idyla prvních dvou třetin filmu je posléze narušena dvěma událostmi. Lesní muž spáchá v domově důchodců sebevraždu a jeho mladí obdivovatelé mu uspořádají přes protesty ředitelky krematoria undergroundový pohřeb. Smuteční řeč na rozloučenou pronáší Olin, a i když je jako vždy po flámu, jeho projev je čítankovou ukázkou školní eseje o svobodě a demokracii. Mladý pracovník krematoria se potom projeví jako sympatizant protirežimních postojů a předá Olinovi urnu s popelem, aby mohl Lesní muž symbolicky skončit na místech, kde několik posledních let každodenně přebýval.

Druhou událostí, která narušuje stereotyp jednotvárně ubíhajícího života je likvidace policíí nastrčeného donašeče. Doposud v podstatě neškodná skupina, která jen provokovala většinovou společnost, se najednou stává spolupachatelem vážného kriminálního činu. Z filmu ovšem není zcela patrné, že udavač s raketou vytetovanou na obličeji důrazné varování drsnějších členů komunity nepřežil. Lze to jen vytušit z následných akcí policie. Při hromadných výsleších, kdy příslušníci VB používají značně nevybíravých prostředků, aby zjistili pachatele, zraní Olina svého vyšetřovatele popelníkem a je za to umístěna do diagnostického ústavu. Ota s Olinem se rozhodnou, že ji z ústavu unesou.

Tak začíná druhá část filmu, pojatá téměř jako road movie. Mladíci využijí situace, kdy jde Olina s vychovatelem na nákup do samoobsluhy, zneškodní její doprovod a s pomocí komplice odjíždějí do neznáma. Z filmu opět není explicitně jasné, že chtějí nelegálně překročit hranice a že to má být v Bratislavě. Teprve nyní ke konci snímku začíná režisér využívat k dokreslení děje záběry na zpusťovanou přírodu. V první části filmu jsou sice tři nebo čtyři velmi krátké záběry na elektrárenské komíny a chladicí věže, spíše však přibližují místo děje, než aby symbolicky umocňovaly celkovou morální a ekologickou devastaci socialistického Československa. Až při leteckých záběrech na jedoucí auto má divák částečnou možnost posoudit důsledky průmyslové exploatace severozápadních Čech na charakter tamní krajiny.

¹⁴² NIKOLAEV, Petr. Úlety z dusivé vaty. *Cinema*. 2008, roč. 17, čís. 5, s.87.

Když už jsou uprchlíci na Moravě, je ještě jednou použit letecký záběr, tentokrát kopce se zříceninou na vrcholku, z něž se zřejmě symbolicky loučí tři utečenci se svou rodnou zemí – macechou.

Jak ovšem Olin v knize několikrát zdůrazňuje, nic v jeho životě nedopadlo dobře. Ani naplánovaný přechod hranic se neuskuteční, a tak přijde nazmar i největší oběť, když všichni tři prostituují, aby získali peníze pro převaděče. Nikolaev tuto část příběhu filmařsky nijak nerozvinul a spokojil se nakonec jen s komentářem vypravěče.

Návrat uprchlíků do Prahy, neúspěšný pokus sehnat další peníze a konečně Olinina a Otova smrt jsou pouze velmi stručně verbálně okomentovány bez filmové vizualizace. Tato zkratka může působit až násilně, naznačeným událostem chybí přirozené vyvrcholení, které by zároveň posílilo jejich funkci v celku filmu a dodalo jim smysl. Film končí na Eiffelově věži, z níž se Olin dívá na Paříž jako na možný příslib lepšího života.

Samostatnou kapitolou filmové adaptace je technické zpracování, které v tomto případě úzce souvisí s rovinou marketingovou. Syrovost prostředí je podržena černobílým obrazem a záměrně nedokonalým zvukem. Ve 4D formátu by tvůrci nepochybně využili pachové stopy hospod, alkoholu a plných popelnic, tedy atributů, které jsou pro román *...a bude hůř* typické.

Adaptace se hlásí k tradici undergroundu všemi dostupnými prostředky. První rok tomu také odpovídala distribuční strategie. Film byl vyroben pouze ve třech kopiích na šestnáctimilimetrovém pásu. Promítání bylo nutné objednat a doporučeným místem projekce byla vždy hospoda. Divák tak měl zaručen opravdu bezprostřední zážitek. Šum v sále navíc přehlušil zvukové nedostatky a zmírnil občasnou kostrbatost dialogů. Předpokládal se vznik bezprostředních diskusí o ději na plátně, každá projekce tak měla být vlastně originálem. Po prvním roce projekce byl film uvolněn pro klubová a artová kina, do běžné distribuce se nikdy nedostal.

6. Závěr

Je či není ...*a bude hůř* undergroundová literatura? Jan Pelc nevzešel z žádného uznávaného centra undergroundu. Je samostatným talentem ze severočeského Klášterce nad Ohří (románové Klostrdlé) a exemplárním způsobem dokládá fakt, že underground nebyl žádnou organizovanou strukturou, ale souhrnem jednotlivých spontánních aktivit. K určité jedinečnosti jeho prvotiny přispěla rovněž skutečnost, že ji napsal v exilu, bez jakéhokoli spojení s tehdejšími undergroundovými tvůrci. I tak lze v jeho románu vysledovat celou řadu charakteristik, které jsme zmínili v první kapitole.

Celým románem prolíná vědomé zavržení kontaktů s jakýmkoli reprezentanty státní moci. Románové postavy se takovým kontaktům snaží maximálním způsobem vyhnout. Když jsou s nimi v nedobrovolném styku, nejčastěji s příslušníky veřejné bezpečnosti, snaží se komunikaci omezit na nejmenší možnou míru. Vymezují se vůči totalitním strukturám. Žijí ve svém vlastním světě, do nějž establishment zkrátka nepatří. Důležitou okolností je, že svůj úděl chápou jako přirozený, relativně neměnný.

Radikálním způsobem odmítají nátlak. Ve fikčním světě románu, ale i ve skutečném životě šlo o nátlak ze strany úřadů i ze strany společnosti. Hlavní roli opět sehrávala veřejná bezpečnost, při každé kontrole občanských průkazů hrozil při absenci razítka zaměstnavatele paragraf o příživnictví. Ale zdaleka nešlo jen o otázku paragrafů. Jen namátkou uvádím odvážení „nepřízpůsobivých“ návštěvníků společenských akcí autobusem mimo město nebo „nahrazování“ církevních obřadů o Vánocích profánními akcemi. Vedle úředního nátlaku existoval i negativní názor veřejného mínění na osoby, které se nějakým způsobem odlišovaly.

Asi nevýrazněji naplňuje Pelcův román undergroundový požadavek autenticity, a to ve všech myslitelných podobách. Protagonisté příběhu žijí ve zvláštní komunitě s vlastními pravidly. Nechtějí mít nic společného s okolním světem a nedovolují také nikomu, aby do jejich společenství jen tak vstoupil. Pelc popisuje život tohoto alternativního společenství velmi realisticky, nic nezakrývá, otevřeně hovoří o drogách, sexu. Rozhodující roli ve zvládnutí

šokující, ale monotónní tematiky hraje v románu autorovo spontánní vypravěčství, výstižná konkrétnost a jazykový cit. Dialogy, prostoupené hantýrkou a vulgarismy, mají dramatický spád a autorův jazyk prokazuje důvtip při vyprávění malých i velkých příběhů protagonistů románu. Užívání hovorového jazyka a slangu bylo zejména v sedmdesátých letech, v nichž se děj románu odehrává, něčím naprosto přirozeným, protože jádro undergroundu v té době tvořili převážně lidé bez vyššího vzdělání. Z podobné vrstvy konečně pocházel i sám autor. Uvedené rysy také plně korespondují se zásadou porušování společenských a kulturních tabu. Je třeba dodat, že ani tyto požadavky nebyly pro undergroundové literáty jednoznačně závazné a hlavně představitelé nejmladší undergroundové generace, k níž bývá řazen i Pelc, se jimi v některých pracích neřídili.

Na první pohled je v románu zřejmý odklon od společenských norem. Členové undergroundu i hrdinové románu zcela vědomě ignorují normy socialistické společnosti, protože tuto společnost s jejími zásadami chápou jako nemorální. Nežijí však bez pravidel. Také v jejich společenství platí přísné zásady, které jim pomáhají přežít v nepřátelském prostředí. Na nejvyšších příčkách jejich hierarchie hodnot jsou svoboda a solidarita, tedy něco, co v socialistické společnosti existovalo víceméně formálně.

V románu jsou také obsaženy motivy, které jednoznačně odkazují k undergroundovým hodnotám. V jednotlivých projevech severočeské komunity lze spatřovat paralelu k hnutí hippies v šedesátých letech. Většinu děje se protagonisté románu projevují jako české „květinové“ děti, byť spíše nevědomky a spontánně. Alkohol a sex pro ně představují nejvyšší míru prožívané svobody. Ke kulturní vzpouře americké generace šedesátých let také odkazuje často využívaný motiv cest v románu. Jak ve skutečném životě tak v Pelcově příběhu hraje důležitou roli prostředí hospody. Podzemní aktivity se většinou odehrávají v soukromých bytech, sklepech, jiných nebytových prostorách a pak především právě v hospodách, pokud možno té nejnížší cenové skupiny. V neposlední řadě v prvních dvou dílech románu je jasné propojení undergroundu s rockovou hudbou, přesně jak to existovalo i ve skutečnosti.

Jestli se Pelc v něčem významně odchyluje od undergroundových principů, je to zejména explicitní političnost jeho románu. V této oblasti se

neřídí zásadou formulovanou Ivanem M. Jirousem v jeho *Zprávě*. „*Cílem undergroundu na Západě je přímo destrukce establishmentu. Cílem undergroundu u nás je vytvoření druhé kultury.*“¹⁴³ V několika situacích protagonisté románu přímo anticipují boj se socialistickým režimem.

Někteří literární kritikové (I.M.Jirous, P.Janáček) nevidí v Pelcově jazykovém projevu autentičnost ale vypočítavou efektnost. Pravdou je, že v celém Pelcově díle je patrná obliba v expresivních dialozích a v syrovém popisu sexuálních aktů, stává se z toho postupně až určitá manýra. V *...a bude hůř* vyjadřuje ovšem Pelcův jazyk sociální příslušnost protagonistů příběhu a plně odpovídá autorově konstituci fikčního světa.

Když vezmeme do úvahy všechna předcházející fakta, můžeme konstatovat, že Pelcův román je projevem undergroundové literatury, byť v ne zcela typické podobě. Na jedné straně je totiž koncipován jako manifest undergroundu a jakýsi pokus o literární vysvětlení jeho příčin, na straně druhé otevřeně kritizuje (slovy některých postav) myšlenkové stereotypy a funkční rizika, na nichž je podzemní hnutí založeno. Ve scénách z pražských hospod zároveň konfrontuje dvě odlišné podoby undergroundu – pražskou intelektuální a severočeskou plebejskou. Zobrazuje tak vnitřní diverzitu celého hnutí a upozorňuje na jeho paradoxy.

¹⁴³ JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In MACHOVEC, Martin . *Pohledy zevnitř : Undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích*. 1. vyd. Praha : Pistorius and Olšanská, 2008. s. 34.

Anotace

Autor práce: Bc. Simona Havlínová

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

Název práce: ...a bude hůř jako obraz českého undergroundu

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Pořízková

Počet znaků: 116 008

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 28

Klíčová slova:

Jan Pelc, ...a bude hůř, adaptace, underground, alternativní kultura, svoboda, antihrdina, revolta

Abstrakt:

Cílem diplomové práce je zařazení románu ...a bude hůř Jana Pelce do kontextu undergroundové tvorby. Pozornost byla věnována také vymezení a periodizaci undergroundu, protože jde o dodnes živý literární fenomén. Rozbor románu byl zaměřen na vývoj postav, reflexi času a prostoru, jazykové prostředky a určení základních motivů. V závěru práce je jako specifický problém zmíněna filmová adaptace románu a její dramaturgická strategie s poukazem na undergroundovou povahu předlohy.

Seznam použité literatury:

ALAN, Josef; PETRUSEK, Miloslav. *Sociologie, literatura, politika : Literatura jako sociologické sdělení.* 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996. 206 s. ISBN 80-7184-034-3.

BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace : k modernímu prozaickému textu.* 1. vyd. Brno : Host, 2003. 360 s. ISBN 80-7294-080-5.

ČERNÝ, Václav. *O povaze naší kultury.* 1. vyd. Brno : Atlantis, 1991. 72 s. ISBN 80-7108-014-4

ČULÍK, Jan. *Jací jsme : Česká společnost v hraném filmu devadesátých let.* 1. vyd. Brno : Host, 2007. 656 s. ISBN 978-80-7294-254-1.

DOKOUPIL, Blahoslav. et al. *Slovník české prózy 1945 - 1994.* 1. vyd. Ostrava : Sfinga, 1994. 490 s. ISBN 80-85491-84-2.

DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře.* 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1993. 144 s. ISBN 80-202-04-18-0

HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století.* 1. vyd. Praha : Torst, 2001. 865 s. ISBN 80-7215-140-1

HRABAL, Bohumil . *Něžný barbar.* 1. vyd. Praha : Odeon, 1990. Doslov aneb Abdikace, s. 154. ISBN 80-207-0110-9.

CHATMAN, Seymour. *Příběh a diskurs : Narativní struktura v literatuře a filmu.* 1. vyd. Brno : Host, 2008. 328 s. ISBN 978-80-7294-260-2.

JIROUS, Ivan M. Zpráva o třetím českém hudebním obrození. In **MACHOVEC, Martin .** *Pohledy zevnitř : Undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích.* 1. vyd. Praha : Pistorius and Olšanská, 2008. 176 s. ISBN 978-80-87053-22-5.

KOSKOVÁ, Helena. *Hledání ztracené generace.* 1. vyd. Toronto : Sixty-Eight Publishers, 1987. 368 s.

MRAVCOVÁ, Marie. *Od Oidipa k Francouzově milence. Světová literatura ve filmu. Interpretace z let 1982-1998.* 1. vyd. Praha : Národní filmový archiv, 2001. 371 s. ISBN 80-7004-099-8

NOVOTNÝ, Vladimír . *Hospody a pivo v české společnosti.* 1. vyd. Praha : Academia, 1997. 259 s. ISBN 80-200-0639-7.

PELC, Jan. *...a bude hůř.* 4.vyd. Praha : MAŤA, 2007. 428 s. ISBN 978-80-7287-128-5.

PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy.* 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. 187 s. ISBN 80-85839-44-X

PILÁŘ, Martin. *Underground : Kapitoly o českém literárním undergroundu.* 1. vyd. Brno : Host, 1999. 178 s. ISBN 80-86055-67-1.

PUTNA, Martin C. *My poslední křesťané : Hněvivé eseje a vlídné kritiky.* 2. vyd. Praha : Torst, 1999. 401 s. ISBN 80-7215-097-9

REZEK, Petr. *Filozofie a politika kýče.* 2. vyd. Praha : Ztichlá klika, 2007. Spor tří doktorů o dobro a krásu, 107 s. ISBN 978-80-903898-0-9.

RIMMON-KENAN, Shlomith. *Poetika vyprávění.* 1. vyd. Brno : Host, 2001. 176 s. ISBN 80-7294-004-X.

ZANDOVÁ, Gertraude. *Totální realismus a trapná poezie : Česká neoficiální literatura 1948 - 1953.* 1. vyd. Brno : Host, 2002. 240 s. ISBN 80-7294-048-1.

Periodika:

ALAN, Josef. Počkám, až naskočí červená, a spokojeně přecházím. *Tvar*. 1991, roč. 2, čís. 6, s. 1 a 4. ISSN 0862-657X

BALDÝNSKÝ, Tomáš. ...a bude hůř. *Reflex*. 2008, roč. 19, čís. 1, s. 47. ISSN 0862-6634.

BREZINA, Ivan. Mezery XIII. ...a bude hůř. *Tvar*. 1991, roč. 2, č. 6, s. 6. ISSN 0862-657X.

JANÁČEK, Pavel. Kulatá ouzkost. *Lidové noviny*. 10.7.1991, roč. 23, č. 4, s. 7. ISSN 0862-5921.

JŮZL, Jindřicha bude hůř. *Lidové noviny*. 10.7.1991, roč. 23, č. 4, s. 9. ISSN 0862-5921.

(MP). Jan Pelc ...a bude hůř. *List pro literaturu*. 1990, roč. 1, č. 9, s. 28.

NIKOLAEV, Petr. Úlety z dusivé vaty. *Cinema*. 2008, roč. 17, čís. 5, s. 87. ISSN 1210-132X.

PEŇÁS, Jiří. ...a bude líp?. *Divadelní noviny*. 2008, roč. 17, čís. 3, s. 11. ISSN 1210-471X.